

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

|| Sayı/ Issue 13 (Aralık/ December 2023), s. 174-211.
|| Geliş Tarihi-Received: 06.11.2023
|| Kabul Tarihi-Accepted: 07.12.2023
|| Araştırma Makalesi-Research Article
|| ISSN: 2687-5675
|| DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1387117

**Sûfî Bir Şairde Ölüm Telakkisi: Hanyalı Nûrî Osmân
Dîvânı'ndaki Tarih Manzumelerinde "Ölüm"***

*Sufi Poet's Death Concept: "Death" in the History Verses of the Divan of Nuri
Osman from Chania*

Dilek YALÇIN**

Öz

Osmanlı Şiiri içtimaî hayatın genelini ihtiva eder. Doğumdan ölüme, düğünden bayrama, sünnetten fetihlere kadar içtimaî hayatın bütün mevzuları Osmanlı şirinde ele alınmış; estetik bir üslupla ifade edilmiştir. Osmanlı şirinde gündelik yaşamla ilgili bazı hadiseleri ele almak gelenek hâline gelmiş hatta bu hadiseler etrafında müstakil edebî türler teşekkül etmiştir. Bunlardan birisi de yaratılış felsefesini, özlemi, yası, dünya ve ahiret telakkilerini, korkuları ya da övgüleri ihata eden ölümdür. Hayatın kaçınılmaz sonu olarak ölüm; Osmanlı şirinde gerek müstakil gerekse diğer edebî türler içinde defalarca ele alınmıştır.

Ölüm konusunu ele alan en yaygın türler; tarih manzumeleri ve mersiyelelerdir. Divanındaki tarih manzumelerinde ölüm hadisesine geniş ölçüde yer veren şairlerden birisi de Hanyalı Nûrî Osmân'dır. Şairin tarih manzumelerindeki en önemli hususiyetler; ölümle ilgili zengin bir söz varlığını ihtiva etmesi, sayısının fazla olması, biyografik bilgileri içermesi, mersiye ve tezkirelerin muhteva özelliklerini yansıtmaması aynı zamanda yaratılış ile ilgili telakkileri beyan etmesidir. Ölüme düşürülen bu tarihlerdeki zengin kültürel doku ve söz varlığı, şairin sûfî ve tezkireci olmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışmamızda öncelikle *Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı*'ndaki ölüm hadisesine düşürülen tarihlerde ölüm söz varlığı tespit edilmiştir. Daha sonra ölüm söz varlığı ışığında muhteva; ölüm telakkisi, dünya ve ahirete bakış, sūfnin yası, övgü, dua ve temenniler başlıkları altında incelenmiştir. Bu başlıklar vasıtasıyla *Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı*'ndaki ölüm hadisesine düşürülen tarihlerde ortaya konulan ölüm algısı; ölüm bağlamında ele alınan dünya, ahiret, cennet, rahmet, şefaat mevzuları ve yaratılış felsefesi tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hanyalı Nûrî Osmân, tarih manzumeleri, tezkire, mersiye, ölüm.

Abstract

Ottoman Poetry has a content that includes all stages of life. All issues of social life from birth to death, from wedding to feast, from circumcision to conquests were discussed in Ottoman Poetry and expressed in an aesthetic style. In Ottoman Poetry, it has become a tradition to deal with some events related to daily life and even independent literary genres have been formed around these events. One of them is death, which reflects the philosophy of creation,

* Bu çalışma hazırlanmakta olan "Hanyalı Nûrî Osman Dîvânı Sözlüğü [Bağlamında Dizin ve İşlevsel Sözlük]" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör., Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Gümüşhane/Türkiye, e-posta: dilek29yalcin@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0793-5437.

longing, mourning, world and afterlife concepts, fears, or praises. Death as an inevitable result of life has been discussed many times in both independent and other literary genres in Ottoman Poetry.

The most common genres that deal with the subject of death are history poems and elegy. One of the poets who included the event of death extensively in the historical poems of his *divan* is Nûrî Osmân from Chania. The most important features of the poet's historical poems are that they contain a rich vocabulary about death, are large in number, contain biographical information, reflect the content characteristics of elegies and biographies, and express thoughts about creation. The rich cultural texture and vocabulary in these death chronograms stem from the fact that the poet was a Sufi and a biographer.

In our study, first of all, the vocabulary of death was determined in the death chronograms in the *Divan* of Nûrî Osman from Chania. Then, in the light of the vocabulary of death, the content was examined under the headings of death concept, view of the world and the afterlife, mourning, praise, prayer and wishes in the Sufi language. Through these headings, the perception of death revealed in the death chronograms in the *Divan* of Nûrî Osman from Chania, the issues of world, afterlife, heaven, mercy and intercession discussed in the context of death and the philosophy of creation were determined.

Keywords: Nûrî Osman from Chania, historical poems, biography, elegy, death.

Giriş

Her toğan 'ākıbet göçer elbet
Böyledir böyle hük-m-i Rabb-i Kadir¹
(T. 57/4)

İnsan hayatının kaçınılmaz sonu ve acı gerçeklerinden olan ölüm; insanoğlu tarafından muhtelif şekillerde algılanmış, farklı bakış açıları ile değerlendirilmiştir. Gerçek manası ile ölüm; "Bir insan, bir hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, ahiret yolculuğu, emrihak, irtihal, memat, mevt, vefat" (Türkçe Sözlük, 2005, s. 1539) demektir. "Herkes ölümü tadacaktır. Sizi bir imtihan olarak hayır ile de şer ile de deniyoruz. Ancak bize döndürüleceksiniz." (Enbiyâ, 21/35) ayetinde belirtildiği gibi tüm canlıların kaçınılmaz sonudur.

Tasavvufî manada ölüm ise; "Nefsin heva ve hevesinin kökünü kazımak"tır. (Uludağ, 2012, s. 247). İrfânî ölüm denilen "Bu kavramla en genel anlamda, bir dindarlık biçimi ve felsefi ekol olarak nitelendirilmesi mümkün olan tasavvufî geleneğin, ölüm fenomenini ele alış biçimine atıfta bulunmaktadır." (Kemikli, 2021, s. 56). "İrfânî ölüm, eskiden beri söylene gelen *ölmeden önce ölmek* deyimini karşılamak için kullanılmaktadır. Bir hadis tercümesi olan *ölmeden önce ölmek*, bir bilinç hâlini ifade etmekle birlikte bizde kavramlaştırılmadığı için eski şiirimizde olduğu gibi alınmıştır. Tasavvufî literatürde irâdî ölüm (er-rücu'ül-ihyâri) olarak da adlandırılmaktadır." (Kemikli, 2021, s. 56). Nefsin yok edilmesini karşılayan "... irfânî ölüm, kalbin marifet ve hakikatiyle neşvünema bulması; insanın ölüm gerçeğini kavrayıp içinde yaşadığı hayatın faniliğini idrak ederek ebedî hayat olarak tarif ve telmih edilen ölüm sonrası hayata hazırlanma bilincidir." (Kemikli, 2021, s. 57). Sûfî geleneğin ölüm telakkisi; fânî yaşamda nefsi öldürmeye, ebedî hayat için hazırlanmaya dayanmaktadır.

Gerek gerçek manası gerekse tasavvufî manası ile ölüm, şiire yansıyan temel konuların başında gelmiş; müstakil ya da çeşitli türler içinde ele alınmıştır. Ölüm hadisesine dayanan maktel; "tanınmış bir kişinin öldürülmesini konu alan eserlere verilen addır." (Coşkun, 2019, s. 205). Ölümü ele alan diğer eser ise mersiye'dir. Mersiye;

¹ Aydın, Abdullah (2009). *Hanyalı Nûrî Osmân ve Divânı*, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi. Çalışmamızdaki şiire ilgili kısımlar, Abdullah Aydın tarafından hazırlanan "Hanyalı Nûrî Osmân ve Divânı" adlı tez çalışmasından alınmıştır. *Divan*'ın "Tarih" kısmından alınan bu alıntılar, (T.5/4) şeklinde Tarih numarası ve beyit sayısı belirtilerek gösterilmiştir.

"padişahların, şehzadelerin, devlet adamlarının ölümünden duyulan üzüntünün ve onların vasıflarının anlatıldığı, yer yer felekten şikayetlerin de söz konusu edildiği manzum eserler" dir. (Coşkun, 2019, s. 208). "Ölen birinin ardından duyulan üzüntüyü dile getirmek, o kişinin iyi taraflarını anlatmak ve ölene karşı şairin ilgisini ifade etmek üzere şiir söylemektir." (İsen, 1994, s. XI-XII). Bunların dışında Osmanlı şirinde görülen vefeyâtnâmeler, ölümü ele alan biyografik nitelikteki eserlerdir. Vefeyâtnâme; "ravilerin ve tanınmış şahsiyetlerin vefat tarihleriyle ilgili eserlerin genel adıdır." (Coşkun, 2019, s. 239).

Osmanlı şiirinde ölüm, çeşitli nazım şekillerinde sıklıkla işlenmiştir. Bunların başında tarihler gelmektedir. Tarih; "Arap harfleriyle yazılmış olmak üzere, bir olayın oluş yılını *ebced hesabıyla* gösteren şiirlerdir. Bu yolla yapılan sanata da *tarih düşürmek* denir." (Dilçin, 2004, s. 502). "... ebced hesabı, ebced hesabına tekabül eden sayıları esas alarak herhangi bir olayın tarihini ustalıkla bir veya birden çok kelime, mısra veya beyit hâlinde verecek şekilde harflerin her birinin sayı değerinin toplanması sonucunda meydana getirilen bir hesap sistemidir." (Demirel, 2008, s. 373). Şairler, divanlarında genellikle kaside ve tarihlerde çeşitli hadiseler bu hesaplama sistemi ile tarih düşürmüşlerdir. Tarih düşürme; "İslâm kültüründe bir olayın tarihini bir mısra, beyit veya ibare içinde ebced hesabına uygun bir şekilde belirtme sanatıdır." (Karabey, 2011, s. 80). Tarih düşürmeler; "... çoğu zaman ya doğum, ölüm, tahta çıkış, sefer, zafer, barış, bir göreve atanma, bir görevden uzaklaştırılma, sünnet, evlenme, sakal bırakma, yangın, deprem ... vs. gibi olaylar; ya da saray, medrese, yalı, çeşme, han, hamam, cami, medrese, kışla... gibi binaların yapımı veya onarımı için yazılırdı." (Canım, 2009, s. 114). Divanında muhtelif konularda tarih düşürme örneklerine rastlanılan şairlerden biri Hanyalı Nûrî Osmân'dır.

1. Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'ndaki Tarihler

18. yüzyılın sonu 19. yüzyılın başında yaşayan Hanyalı Nûrî Osmân, Celvetiliğe mensup sûfî bir Divan şairidir (Şimşek, 2014, s. 114-116). Hat sanatında mâhirdir. Yeniçeri kâtipliği yapmıştır. 1152 şiirden müteşekkil hacimli bir divanın yanı sıra tezkire, tarih, dilbilgisi ve sözlük alanlarında eserler vücuda getirmiştir. Tezkire türünde Tezkire-i Şu'ârâ-yı Cezîre-yi Girid; sözlük türünde Tuhfe-i Nûriyye ve Tezyîl-i Nûriyye; dilbilgisi türünde Tarîkû'l-İhtisâr; tarih türünde Târîh-i Girid adlı eserleri kaleme almıştır. (Aydın, 2009, s. i-ii).

Divanında kaside, musammat, mesnevi, gazel, rubai, kıta, nazm, müfred ve tarih nazım şekillerinde örnekler mevcuttur. Kaside nazım şeklinde 13 naatla en fazla Hz. Muhammed ele alınmıştır. Hz. Ebubekir, Hz. Ali, dört halife ve dört imam, Hz. Mevlana, Hâşim Baba, Salacı-zâde Şeyh Mustafa Efendi için yazılmış kasidelerin yanı sıra kaptan-ı derya, şair, müftü ve vezirler için yazılmış kasideler de bulunmaktadır. Musammat nazım şeklinde murabba, muhammes, tahmis, tesdis, tesbi, terci-i bend ve terki-i bent örnekleri verilmiştir. Bunlar arasında tahmisler sayı ve muhteva açısından ön plana çıkmaktadır. Nâbî'nin, Hikmetî'nin, Nakşî'nin ve Salacı-zâde Şeyh Mustafa Efendi'nin naatlarına; Sümbül-zâde Vehbî'nin Sühaniyyesine ve Fazıl Beg'in Sultan Selim Mersiyesine; Fazıl Beg, Şükrî, Hatem Efendi, Tâlib-i Amûlî, Sâmî Bekir Paşa, Sabrî Efendi, Lütî, Şerîf Efendi, Nâbî, Bâkî, Hatem Efendi, Sâbit, Nedîm, Fehim, Servet Efendi, Seyyid Vehbî ve daha birçok şairin şiirlerine tahmisler yazılmıştır. Mesnevi nazım şeklinde verilen örnekler kısa mesnevi formundadır. Mesneviler; Hz. Muhammed'e yazılmış naat, peygamberler adlarının sıralandığı bir mesnevi, hilye, şair adlarının geçtiği bir mesnevi, şairin başından geçen bir olay ve Mesnevi övgüsü konularında yazılmıştır. Bunların yanı sıra Ferhâd Paşa, Ebû Süfyân ve Osmân Paşa için kaleme alınmış kısa mesnevi örnekleri de bulunmaktadır. Divanda en çok gazel nazım şeklinde şiirler yazılmıştır. Gazeller muhteva

açısından zengindir. Sûfiyâne, Nedîmâne ve zen-dostâne gazeller yazılmıştır. Divanda içtimaî hayatı ele alan gazellerin dışında müstehcen ifadelerin yer aldığı gazeller; Hz. Mevlana, Şerîf Beg, Velî Beg, Muhyiddin Arabî, Ferhâd Paşa, Veysel Karanî övgüsünün yapıldığı gazeller ve naat niteliğinde kaleme alınmış gazeller göze çarpar. Rindî, Vehbî, Râtip Paşa, Kâmî Efendi, Sa'ib, Şerîf Bag, Hâfız-ı Şîrazî, Vahyî Efendi, Rüşdî Efendi, Muhibbî ve Nâbî gibi şairlerin şiirlerine yazılmış nazireler bulunmaktadır. Divanda bütün bu nazım şekillerinin yanında 18. yüzyılda revaçta olan tarihlere oldukça fazla yer vermiştir. Şairin divanında muhtelif konularda yazılmış 276 tarih mevcuttur (Aydın, 2009, s. 61-67).

Tablo 1. *Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı*'ndaki Tarihlerin Muhteva ve Sayıları

	Yazılış Sebebi	Tarih Sayısı
1	Ölüm	198
2	Yapı inşası veya Restorasyon	26
3	Doğum	16
4	Göreve Getirilme	6
5	Teşrif	4
6	Vezaret/Sadaret	3
7	Cülüs	3
8	Övgü	3
9	Sakal Bırakma	2
10	Hattatlık icazeti	2
11	Fetih	2
12	Doğa Olayları (Deprem, Şiddetli Yağış)	2
13	Biat	2
14	Teşrif	1
15	Berat Alma	1
16	Nefy	1
17	Mahkeme Kayıtlarının Ciltlenmesi	1
18	Yeni Yılın Gelişi	1
19	Divan Tertip Etme/ Temmet Kaydı	1

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'ndaki 276 tarih manzumesi muhteva bakımından incelendiğinde şairin içtimaî hayata dair gözlemlerini, çeşitli ilimleri ihtiva edecek şekilde kaleme aldığı görülür. Çeşme, sebil ve bina yapımı ya da cami ve liman restorasyonu mimarî; sel, şiddetli yağış, deprem ve veba salgını doğal afetler; fetih, sadaret ve cülüs tarih; hattatlık icazeti ve ciltleme sanat; hacca gitme, sakal bırakma, doğum ve ölümle ilgili yazılanlar bu tarihlerin sosyoloji başta olmak üzere birçok ilimle ilgisini gösterir. Şair, bu konular içinde en fazla ölümü ele almış; çoğunlukla sıradan kişilerin ölümüne tarih düşürmüştür. Ölümle ilgili divandaki bu tarihlerin kompozisyonu, muhtevası ve söz varlığı şairin sanat faaliyetlerini ve yaşam tarzını yansıtacak şekildedir.

1.1. Ölümüne Düşürülen Tarih Manzumelerinin Kompozisyonu

1.1.1. Başlık

- "Tarih-i Rihlet-i Hazret-i Mevlânâ Kaddes 'allâhu Sırruhu 'l-a 'lâ" (T.1)
 "Tarih-i Şehadet-i Kaşu Paşa Raḥmet 'ullâhi 'Aleyh" (T.2)
 "Fevt-i Aḥmed Şükri" (T.5)
 "Fevt-i Duḥter-i İsmâ 'îl Ağa" (T.8)
 "Fevt-i Zevce-i İmâm-ı Maḥalle" (T.11)
 "Vefât-ı Bâlî Hâcesi" (T.18)
 "Rihlet-i Şeyḥ Karabaş Efendi Ramet 'ullâhi Te 'âlâ 'Aleyh" (T.21)
 "İfnâ-yı Börklü Meḥmed Efendi" (T.28)
 "Yûsuf Ağa-zâde" (T.44)
 "Şâliḥa Ḥatun" (T.60)
 "Fevt-i İmâm-ı Top-ḥâne" (T.65)

*Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'*nda ölüm üzerine yazılan tarihlerin bir kısmında başlık bulunmaktadır. Başlıkların bazıları "rihlet, şehadet, fevt, vefât ve ifnâ" gibi ölüme karşılık gelen kelimeleri ihtiva etmektedir. Bazı başlıkların ise biyografik bilgiler içerdiği görülür. "Yûsuf Ağa-zâde" (T.44) başlığında ölen kişinin baba adı geçmektedir. "Fevt-i İmâm-ı Top-ḥâne" (T.65) başlığında ise ölen kişinin mesleği zikredilmektedir. Sadece ölen kişinin adının yazıldığı başlıklar da mevcuttur. Başlıklar dışında kişileri tanıtan ifadelerde de biyografik bilgiler ağırlıklıdır.

1.1.2. Tarih Manzumesinin Kimin İçin Söylenildiği İfade Eden Biyografik Bilgiler

- "Diriğ Emîn Doğan-zâde Muştafâ Ağa" (T.21/1)
 "Kerimesiydi Ḥasan Kedḥudânî" (T.26/2)
 "Giridi Ḥanyevi Emîr 'Osmânî'nin oğlu Şerîf Muştafâ" (T.27/2)
 "Pederim kâm-ı dilim tâc-ı serim Aḥmed Beg/ Şol kol ağası o dâne-yı Felâtun-
 tedbjir" (T.29/2)
 "Duḥter-i pâk-i cemîlü 'ş-şiyem-i Aḥmed Beg ya 'nî İsmâ 'îl Ağa ehli" (T.30/2)
 "Ağa-yı Fârisân Aḥmed Begiñ ol duḥter-i pâki/ Ḥamîde Ḥanım" (T.31/2)
 "Kapu imâmı o faḥr-i e 'imme-i ḥanya /Semiyy-i Ḥazret-i Fârûḫ-ı ma 'delet-güster"
 (T.32/2)
 "Nâ 'ib İbrâḫîm Efendi veled-i muḥteremi /Ya 'nî ol müttakî-i dehr ü zemâne
 Ṭâhir" (T.33/1)
 "Şâ 'ir 'Alî-zâdenî'nin oğlu Meḥmed Emîn" (T.42/2)
 "Ḥâcî Aḥmed-zâde ya 'nî Ḥâcî İsmâ 'îl Ağa" (T.51/1)
 "Muştafâ Ḥâce Efendi zevce-i mestüresi/ Ya 'nî kim 'işmet-penâh u 'iffet-ârâ
 Şâliḥa" (T.60/1)
 "Çuka-dâr 'Alî oğlu ehli ya 'nî Meryem Kadın" (T.62/1)
 "Ser-i ṭurna-yı Ḥanya ya 'nî Ḥâcî Meḥmed Ağanıñ /Güzide oğlu hem-nâm-ı
 Resûl 'ullâh Aḥmed Beg" (T.66/1)

*Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'*nda ölüm üzerine yazılan tarihlerde ölen kişinin kimin olduğu belirtilirken mesleği, nereli olduğu, babasının ya da eşinin adı ile ilgili biyografik bilgiler de verilmektedir. Bu ifadelerin bir kısmında ölen kişilerin ismi, bağlama uygun olacak şekilde tevriyeli kullanılmıştır. Bu nitelikler *Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'*ndaki tarihlerin tezkirelerle benzer hususiyetler taşıdığını gösterir. "Burada yer alan şairlerin doğum yeri, adı, lakabı, öğrenim durumu, meslek ve makamı, başlıca hocaları, hayatlarındaki önemli değişiklikler, ölümü varsa ölüm tarihi, mezarının yeri, bazen şairle ilgili bir ya da birkaç anekdot, edebî durumuyla ilgili değerlendirmeler, eserleri ve eserlerinden örnekler yer alır"(İsen, 2010, s. 29) ifadesiyle tezkirelerin muhtevastındaki

biyografik bilgiler bu şekilde izah edilmiştir. “Ya’ni ol müttakî-i dehr ü zemâne Tâhir” (T.33/1) ve “Ya’ni kim ‘işmet-penâh u ‘iffet-ârâ Şâliha” (T.60/1) mısralarında geçen “Tâhir” ve “Şâliha” kelimeleri bu tevriyeli kullanıma örnektir. Ayrıca ölen kişi, bir din büyüğünün adaşı olduğu belirtilerek sanatkârâne bir üslupla zikredilir. Hanya İmamı Ömer, “Semiy-i Hazret-i Fârûk” adıyla “Hâcî Mehmed Ağaniñ oğlu Ahmed Beg” ise “hem-nâm-ı Resûl’ullâh” ifadesiyle karşılanmıştır.

1.1.3. Ölen Kişiyi Öven İfadeler

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı’nda ölüm üzerine yazılan tarihlerde ölen kişinin tasvirinde övgü ifadelerine yer verilmiştir. Bu övgü ifadeleri muhteva kısmındaki övgü başlığı altında incelenecektir.

1.1.4. Ölen Kişinin Ölümünü İfade Eden Tarih Düşürme

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı’nda kişilerin ölümü ifade edilirken zengin bir söz varlığından istifade edilmiştir. Ölüm; şairin dünya görüşünü, yaşam tarzını, gözlemlerini, yaşadığı coğrafyayı ve çevreyi, başından geçen mühim olayları muhtelif kelime grupları vasıtasıyla aktarılmıştır.

1.1.5. Ölen Kişi İçin Dua ve Temenniler

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı’ndaki ölümle ilgili tarihler, ölen kişinin cennete gitmesi, cennet ehli ile birlikte yaşaması ve şafaate nail olması niyaz edilerek nihayete erdirilmektedir.

2. Ölüm Söz Varlığı

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı’nda ölüme düşürülen tarihlerde ölüm zengin bir söz varlığı ile ifade edilmiştir. Bu ifadeler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2. *Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı*’nda Ölüme Düşürülen Tarihlerde Ölüm Söz Varlığı

Öl- (T.15/2)	Ölmek, vefat etmek
vefât et- (T.78/2)	Ölmek
Cân ver- (T. 22/3)	Can vermek
şehîd ol- (T.3/5) / Şehit et-	Şehit olmak, şehit etmek
kıy- (T.135/4)	Acımadan yok etmek, öldürmek
şol- (T.153/2)	Tazeliğini kaybetmek
GİTMEK; YOLCULUK ETMEK, YOLA ÇIKMAK	
‘Âzim ol-: “gitmek, yollanmak, yola çıkmak/düşmek” (Tulum, 2023, s. 54).	
‘âzim-i dâru’l-ı-karâr ol- (T.1/6)	Ebedî kalınacak yer olan ahirete gitmek
‘âzim-i behîşt-i berîñ ol- (T.11/2)	Cennetin en yüksek makamına gitmek
‘âzim-i dârü’s-selâm ol- (T.16/4)	“Selamet evi” olan cennete gitmek
‘âzim-i dâr-ı sürûr ol- (T. 84/5)	“Sevinç yurdu” olan cennete gitmek
mütevelli-i cinân semtine ‘âzim ol- (T.90/3)	Cennetleri yönetenlerin semtine gitmek
‘âzim-i ravza-ı dârü’s-selâm ol- (T.91/2)	“Selâmet evi” olan cennete gitmek
‘âzim-i bezm-i na‘îm-i câvidân ol- (T.91/2)	Ebedî Firdevs’in meclisine gitmek
‘âzim-i mülk-i bâlâ ol- (T.68/4)	Yücelik ülkesine gitmek

'âzim-i cânân ol- (T.275/5)	Sevgiliye gitmek
Ölüm; "dârü'l-karâr", "behişt-i berîn", "dârü's-selâm", "dâr-ı sürür", "ravza-ı dârü's-selâm" ve "na'ım" adları ile bilinen "cinân semti"ne gitmektir. "Mülk-i bâlâ" olan ahirete yolculuktur. "Cânân" olan Allah'a kavuşmaktır. <i>Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı</i> 'ndaki ölüme düşürülen tarihlerde ölüm; cennete gitmek, ahirete yolculuk etmek ve Allah'a kavuşmak demektir. Burada ölmek bağlamında "git-" eylemi "'âzim ol-" eylemi ile ifade edilmiştir.	
'azm et-: "(bir yere varmak üzere) yola koyulmak, gitmek" (Tulum, 2023, s. 54).	
'azm-i bâlâ et- (T.2/5)	Yukarıya doğru gitmek
'azm-i 'ukbâ et- (T.15/4)	Öbür dünyaya gitmek
dâr-ı beğâyâ 'azm et- (T.16/3)	Ahirete gitmek
'azm-i beğâ et- (T.51/2) / 'azm-i beğâ eyle- (T.63/3)	Ebediliğe gitmek
'azm-i küy-ı beğâ et- (T.72/3)	Ebedilik köyüne gitmek
'azm-i serây-ı câvidân et- (T.153/3)	Ebedilik sarayına gitmek
beğâyâ 'azm u rihlet et- (T. 154/4)	Ebediliğe gitmek
beğâyâ 'azm et- (T.228/1)	Ebediliğe gitmek
gülşen-serây-ı ber-çarâra 'azm et- (T.127/4)	Ölümsüzlük gül bahçesinin sarayına gitmek
'Azm-i gülzâr-ı cennet eyle- (T.20/4)	Cennetin gül bahçesine gitmek
'azm-i râh-ı illiyyîn eyle- (T.63/3)	Cennetin en yüksek tabakasının yolunu tutmak
'azm-i dârü's-selâm et- (T.69/2)	"Selâmet evi" olan cennete gitmek
Gülşen-i cennete 'azm eyleyip bâkî ol- (T.70/4)	Cennetin gül bahçesine gidip ölümsüz olmak
'azm-i çemân eyle- (T.88/5)	Çimene gitmek
ârzü-yı 'azm-i cennet eyle- (T.128/3)	Cennete gitmeyi arzulamak
'azm-i çemen-i şofa-yı mülk-i bâlâ eyle- (T.125/1)	Yücelik evinin sofasının çimenine gitmek
'azm-i çemenistân-ı şafâ eyle- (T.125/4)	Neşe çimenliğine gitmek
'azm-i karye-i dârü's-selâm et- (T.144/5)	"Selâmet evi" olan cennetin karyesine gitmek
'azm-i haremğâh-ı behişt-i câvidân eyle- (T.147/7)	Ebedî cennetin harem dairesine gitmek
'azm-i cennetü'l-me'vâ et- (T.156/5)	Meva cennetine gitmek
haclegâh-ı cennetü'l-me'vâya 'azm et- (T.185/3)	Meva cennetinin gelin odasına gitmek
'azm-i cinân et- (T.192/4)	Cennetlere gitmek
semt-i fenâdan kulel-i rûh-âbâda 'azm et- (T.94/6)	Fânîlik semtinden ruhların bol olduğu kulelere gitmek
harem-i kurb-ı ilâhiye 'azm et- (T.114/5)	Allah'a yakınlık odasına gitmek
'azm-i 'âlem-i vahdet eyle- (T.161/2)	Vahdet dünyasına gitmek
'azm-i bezm-i likâ et- (T.267/4)	Kavuşma meclisine gitmek
Ölüm; "'ukbâ", "dâr-ı beğâ", "beğâ", "küy-ı beğâ", "serây-ı câvidân" ve "gülşen-serây-ı ber-	

<p>karâr" olan ahirete gitmektir. "Gülzâr-ı cennet", "râh-ı 'illiyîn", "dârü's-selâm", "gülşen-i cennet", "çemân", "çemenistân-ı şafâ", "karye-i dârü's-selâm", "haremgâh-ı behîst-i câvidân", "cennetü'l-me'vâ" ve "cinân" a doğru yol almaktır. "Âlem-i vahdet" e gidip "haremi kurb-ı İlahî" de "bezm-i likâ" olmaktır. Vahdete erişmek, Allah'a kavuşmaktır. <i>Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânî</i>'nda ölüme düşürülen tarihlerde ölüm; ahirete gitmek, cennete gitmek, tevhide erişmek ve Allah'a ulaşmak demektir. Burada ölmek bağlamında "git-" eylemi; "azm et-, 'azm eyle- ve "azm ol-" eylemleri ile ifade edilmiştir.</p>	
<p>Git-: "Bir yerden başka bir yere doğru hareket etmek, uzaklaşmak" veya "yol almak, yolda ilerlemek" (Çağbayır, 2017, s. 550). Revân ol-: "yürümek, yola girmek, bir yöne yönelmek" (Tulum, 2023, s. 638). Revâne ol-: "yola girmek, yola koyulmak, yolcu olmak, sefere çıkmak, göçmek" (Tulum, 2023, s. 639). 'Azîmet eyle-: "gitmek, (bir yere varmak üzere) yola çıkmak/koyulmak, hareket etmek" (Tulum, 2023, s. 54). Rihlet eyle-: "1) göçmek, bir yerden ayrılıp başka bir yere gitmek, 2) taşınmak, 3) yolculuk etmek, yola düşmek, 4) ölmek" (Tulum, 2023, s. 640). "Hıram: salınma, salına salına yürüme" (Tulum, 2023, s. 250). Sefer et-: "Yolculuğa çıkmak" (Çağbayır, 2017, s. 1438).</p>	
Revân ol- (T.208/5) / Revâne ol- (T.154/1)	Bir yere doğru gitmek
sefer-i âhirete kıl- (T.95/4)	Ahirete yolculuk etmek
'uqbâya git- (T.37/1)	Öbür dünyaya gitmek
Qoyup bu dâr-ı fenâyı 'uqbâya eriş- (T.24/4)	Dünyayı bırakıp öbür dünyaya gitmek
gülşen-i dünyâdan 'uqbâya er- (T.26/1)	Dünya gül bahçesinden öbür dünyaya gitmek
Dünyâyı koydu gitdi 'uqbâya pâyı baş- (T.37/1)	Dünyayı bırakıp ahirete ayak basmak
Dâr-ı 'uqbâya sefer et- (T.20/5)	Öbür dünyaya yolculuk etmek
'uqbâya ta'yîn et- (T.63/4)	Öbür dünyaya tayin etmek
dârü'l-mihneti terk etdi git- (T.151/3)	"Mihnet evi" olan dünyayı bırakıp gitmek
bezm-i 'âlemden penbe gül şoldu git- (T.213/5)	Dünya meclisinden pembe gül gibi solup gitmek
'azîmet semt-i cânâna eyle- (T.36/4)	Sevgilinin semtine gitmek
servere rihlet eyle- (T.186/3)	(Peygamberlerin) en ileri geleni; Hz. Muhammed'e gitmek
Beğâyâ 'azîmet et- (T.77/2)	Ebediliğe gitmek
semt-i beğâyâ git- (T.233/5)	Ebedilik semtine gitmek
semt-i beğâyâ seyrânına git- (T.259/1)	Ebedilik ülkesini gezmeye gitmek
dâr-ı cinâna 'azîmet eyle- (T.154/6)	Cennetler ülkesine gitmek
Cennete git- (T.41/5)	Cennete gitmek
cinâna revân git- (T.44/5)	Cennetlere doğru gitmek
Dâmen-i dünyâyı koydu cennete git- (T.37/1)	Dünyanın eteğini bırakıp cennete gitmek
cennetden yaña git- (T.51/5)	Cennete doğru gitmek
dârü's-selâma git- (T.64/4)	"Selâmet evi" olan cennete gitmek
dâr-ı adne git- (T.81/2)	Adn cennetine gitmek
dâr-ı sürûra git- (T. 114/4)	"Sevinç yeri" olan cennete gitmek
hür-ı 'îne git- (T.133/5)	İri ve güzel gözleri olan huriye gitmek

bâğ-ı cennete git- (T.179/4)	Cennet bahçesine gitmek
dârü 's-selâm-ı cinâna var- (T.57/5)	Cennetlerin "selâmet evi"ne gitmek
mülk-i cinâna er- (T.116/4)	Cennetler ülkesine gitmek
semt-i 'illiyine revân ol- (T.88/4)	Cennetin en yüksek semtine doğru gitmek
rûhu çün bülbül cennet-i a'lâya revân ol- (T.171/5)	Bülbüle benzeyen ruhu, cennetin en üst makamına gitmek
Cây-ı huld-ı berîne revân ol- (T.192/6)	En yüksek, en yüce cennet makamına doğru gitmek
çemenzâr-ı cinâna revân ol- (T.18/4)	Cennetlerin çimenliğine doğru yürümek
cennete revâne ol- (T.151/5)	Cennete doğru gitmek
Behişte cân atıp revâne ol- (T.170/4)	Şiddetli arzıyla cennete gitmek
dârü 'l-emân-ı vüs'ate sefer et- (T.58/3)	Bolluk cennetine (tehlikelerden uzak, sığınacak yer olan) yolculuk etmek
'azim-i dârü 'l-cinân ol- (T. 208/4)	Cennetlere yolculuk etmek
'âlem-i kudse revân ol- (T.208/5)	Kutsal âleme gitmek
râh-ı intihâ tut- (T.51/3)	Son yolunu tutmak
cennetü 'l-a'lâya hırâm(ı) ol- (T.15/2)	Cennet makamlarının en yükseğine doğru salınarak yürümek
Cinâna var- (T.172/2)	Cennetlere varmak
bârgâh-ı Bâriye varmağa (T.239/2)	Allah'ın makamına varmak
dergâh-ı Haqq'a teveccüh eyle- (T.194/7)	Allah'ın dergahına yönelmek
firdevs-i dil-cüya şu gibi ak- (T.275/7)	Gönül çeken Firdevs'e su gibi akmak
varı nefy et- (T.120/4)	Bedenini sürgün etmek
<p>Ölüm; "bu dâr-ı fenâyı koyup", "dâmen-i dünyâyı" bırakıp "dârü 'l-mihnet"ten, "gülşen-i dünyâdan" ve "bezm-i 'âlem"den "âhiret"e ve "ukbâ"ya gitmektir. "Dâr-ı cinân"a, "dârü 's-selâma", "dâr-ı 'adne", "dâr-ı sürûra", "semt-i 'illiyine", "cennet-i a'lâya", "cây-ı huld-ı berîne", "behişte" ve dârü 'l-emân-ı vüs'ate" yani "cennete" erişmektir. "Semt-i cânân"a varmak, "server"e ulaşmaktır. "Semt-i beğâ" olan ahirete yol almak ve "beğâya" yolculuk etmektir. "Âlem-i kudse" gidiştir. <i>Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı</i>'ndaki ölüme düşürülen tarihlerde ölüm; dünyayı terk edip ahirete, cennete ve Allah'a yolculuk etmektir. Kutsal âleme yol almaktır. Burada ölmek bağlamında "git-" eylemi; "revân ol-, revâne ol-, 'azimet eyle-, rihlet eyle-, hırâm(ı) ol- ve sefer et-" eylemleri ile karşılanmıştır. Bu dünyadan gitmek ve gerçek sevgili ile yaşama başlamak tasavvufun ölüm algısı ile ilgilidir. "Tasavvufî şiirlerde ise ölüm, genelde, daha munis bir hadise olarak takdim edilir. Mutasavvıf şairlerde ölüm bir sonu değil aksine gerçek sevgiliyle birlikte yeni bir başlangıcı ifade eder." (Tavukçu, 2018, s. 144). Bundan dolayı ölüm; fânî yaşamın son bulması, ebedî yaşamın başlangıcıdır.</p>	
GÖÇMEK	
<p>Göç-: "Bulunduğu yerden ayrılarak başka bir yere yerleşmek üzere gitmek, yurt değiştirmek, hicret etmek, mec. Ölmek, irtihal etmek" (Çağbayır, 2017, s. 553). Göçür-: "Yerini değiştirmek, yer değiştirmek, nakletmek" (Çağbayır, 2017, s. 553). Rihlet eyle-: "1) göçmek, bir yerden ayrılıp başka bir yere gitmek, 2) taşınmak, 3) yolculuk etmek, yola düşmek, 4) ölmek" (Tulum, 2023, s. 640). İrtihâl eyle-: "ölmek" [irtihal: "dünyasını değiştirme, (öte aleme) göçme, ölme, ölüm"] (Tulum, 2023, s. 314). İntikâl et-: "bir yerden başka bir yere göçmek" (Tulum, 2023, s. 308).</p>	

Göç- (T. 147/4)	Göçmek
Göçür- (T.36/5)	Göçmesini sağlamak
rıhlet eyle- (T.101/1)	Göçmek
dünyâdan göç- (T.19/7)	Dünyadan göçmek
dünyâ-yı deniden göç- (T.51/5)	Bayağı dünyadan göçmek
‘âlemi terk edip ervâha göç- (T.98/5)	Dünyayı bırakıp ruhlar âlemine göçmek
Dâr-ı dünyâdan rıhlet eyle- (T.103/2)	Dünya yurdundan göçmek
Teng-nây-ı fâniden göç- (T.180/4)	Fâniliğin sıkıntılı yerinden göçmek
ğâr-ı bekāya irtihâl eyle- (T.19/5)	Bekâ mağarasına göçmek
semt-i bekāya göç- (T.68/4)	Ebedilik semtine göçmek
bekāya rıhlet et- (T.93/1)	Ebediliğe göçmek
‘Âlem-i bâkiye göç- (T.158/4)	Ebedî dünyaya göçmek
bekāya göç- (T.149/2)	Ebediliğe göçmek
serây-ı ebede göç- (T.224/1)	Ölümsüzlük sarayına göçmek
‘âlem-i bâkiye göçüp müsterih ol- (T.147/4)	Bâkilik dünyasına göçüp rahatlamak
mülk-i bâkiye göç- (T.172/1)	Ebedilik ülkesine göçmek
irtihâl-i dâr-ı bekâ eyle- (T.209/1)	Ahirete göç etmek
bekāya intikâl et- (T.233/1)	Ebediliğe göçmek
mülk-i bekāya göç- (T.262/3)	Ebedilik ülkesine göçmek
‘uqbāya irtihâl kıl- (T.19/7)	Öbür dünyaya göçmek
‘uqbāya rıhlet eyle- (T.128/1)	Öbür dünyaya göç etmek
dâr-ı ‘uqbāya intikâl et- (T.196/1) / der-i ‘uqbāya intikâl et- (T.207/3)	Öbür dünyaya göçmek
rıhlet-i dâru ‘n-na‘ime et- (T.48/6)	Firdevs cennetine göç etmek
Diyâr-ı ‘adne rıhlet et- (T.93/4)	Adn ülkesine göçmek
‘Âlem-i ervâha irtihâl et- (T.160/2)	Ruhlar âlemine göçmek
cennete rıhlet eyle- (T.173/4)	Cennete göç etmek
huld-ı a‘lâya göç- (T.218/5)	Cennetin en yüksek makamına göçmek
dârü ‘s-sürür-i huld-ı a‘lâya göç- (T.235/4)	Cennetin en yüksek makamının sevinç veren yerine göçmek
Firdevse irtihâl eyle- (T.242/4)	Firdevs’e göçmek
dergeh-i Hudāya göç- (T.199/3)	Allah dergahına göçmek
Haqq’a nakl ü intikâl eyle- (T.236/5)	Allah’a göçmek
<p>Ölüm; “dünyâ-yı deni” ve “teng-nây-ı fânî”yi terk edip “dâr-ı dünyâ”dan “ğâr-ı bekā”, “âlem-i bâki”, “bekâ”, “serây-ı ebed”, “mülk-i bâki”, “dâr-ı bekâ”, “mülk-i bekā” ve “‘uqbâ” ile ifade edilen ahirete göçmektir. “Dâru ‘n-na‘im”, “diyâr-ı ‘adn”, “cennet”, “huld-ı a‘lâ”, “dârü ‘s-sürür” ve “Firdevs” cennetlerine yapılan göçtür. “‘Âlem-i ervâh”a erişmektir. “Dergeh-i Hudâ”ya yani “Haqq”a ulaşmaktır. <i>Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı</i>’ndaki ölüme düşürülen tarihlerde ölüm; fani dünyadan Allah’a, ruhlar âlemine ve ebedi yurt olan ahirete göçmektir.</p>	

Bu ifadelerde ölmek bağlamında "göç et-"; "göç-, göçür-, rihlet eyle-, irtihâl eyle- ve intiķâl et-" eylemleri kullanılmıştır.	
ERİŞMEK	
Er-: "Kavuşmak, erişmek, ulaşmak, varmak" (Çağbayır, 2017, s. 457). Pâyân u hitâma eriş-: "Son bulmak, sona ermek, bitmek" (Çağbayır, 2017, s. 659). Nâ'il(e) ol-: "Ele geçirmek, erişmek" (Çağbayır, 2017, s. 1246). Vâşıl ol-: "Ulaşmak, kavuşmak" (Çağbayır, 2017, s. 1745).	
cümle-i firdevs-i a'lâya eriş- (T.31/4)	Firdevs-i â'lânın tamamına ulaşmak
ecel eriş- (T.49/3)	Eceli gelmek
'ömr[ü] pâyân u hitâma eriş- (T.142/1)	Ömrü sona ermek
câvidân-ı firdevse nâ'ile ol- (T.185/4)	Firdevs cennetinin ebediliğine erişmek
'uķbâya er- (T.26/1)	Öbür dünyaya erişmek
gül-i bāğçe-i rahmet-i Rabb-i Şamed'e er- (T.224/2)	Ulu ve ebedî Allah'ın rahmet bahçesinin gülüne erişmek
keşret-geh-i dünyâyı terk edip vahdete er- (T.229/5)	Dünyayı terk edip vahdete erişmek
bezm-i vuşlata er- (T.230/5)	Kavuşma meclisine erişmek
Dâr-ı firdevse vâşıl ol- (T.241/8)	Firdevs'e ulaşmak
Ölüm; "firdevs-i a'lâ", "câvidân-ı firdevs" ve "dâr-ı firdevs" olan cennete ulaşmaktır. "Uķbâ"ya gitmek, "vahdete" erişmek, "bezm-i vuşlata" nail olmaktır. "Gül-i bāğçe-i rahmet-i Rabb-i Şamed'e" kavuşmaktır. Ayrıca ölüm; "ecel" in gelmesi, "'ömr[ün] pâyân u hitâma" erip son bulmasıdır. <i>Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı</i> 'ndaki ölüme düşürülen tarihlerde ölüm; cennete, vahdete, Allah'a ve Allah'ın rahmet bahçesinin gülü olan Hz. Muhammed'e erişmektir. Ömrün son bulması, ecelin gelişidir. Ölmek bağlamında erişmek eylemi "er-, pâyân u hitâma eriş-, nâ'il(e) ol- ve vâşıl ol-" eylemleri kullanılmıştır.	
UÇMAK	
Pervâz et-: "uçmak" (Tulum, 2023, s. 616). Şâh-bâl: "kuş kanadının ucundaki uzun tüyler" (Tulum, 2023, s. 685) manasındadır. Şeh-bâl aç-: kanatlanıp uçmak bağlamında kullanılmıştır. Per ü bâl in aç- (bâl ü per(i) aç-, perr ü bâl aç-, bâl aç-): "kanat açmak, uçmak" (Tulum, 2023, s. 614). "Tayrân eyle-" de uçmak bağlamında kullanılmıştır.	
Uçmak; "(Eski Türk inanışına göre öldükten sonra ruh göğe yükselirdi.) Bu dünyadan göçüp gitmek, ölmek, vefat etmek" (Çağbayır, 2017, s. 1706) manasına gelir. "Şaman inancında <i>kartal, kaz, kuğu</i> vb. bazı kuşların özel anlamları olduğu gibi ölen bir insanın bedeninden ayrılan ruhu da bir kuş olarak tasvir edilir." (Ceylan, 2001, s. 3). "Uç-" fiilinin manası üzerine değerlendirme yapan Hacer Tokyürek; "uç-" ve ruhun kuşa benzetilmesi arasındaki ilgiye dikkat çeker. Buna dayanak olarak Osman Nedim Tuna'nın ruhu veya canı kuşa benzetmenin eski Şaman inancına dayandığına dair görüşlerini gösterir. (Aktaran Tokyürek; Tuna, 1957, s. 131-148). Araştırmacının kendi görüşü ise "uçmak"; tanrıya kavuşmak demektir. (Tokyürek, 2009, s. 181). "Ölüm, Göktürkler'de "uç barmak", yani "uçarak gitme", sözü ile söylenir. Onlar, "ruhun uçup, Tanrı katına gittiğine" inanırlardı." (Ögel, 2001, s. 758). Ruhun tanrıya uçup gittiği düşüncesi ruh ve uçan canlılar arasında benzerlik ilgisinin kurulmasına sebep olmuştur. "Türk tefekkür dünyasına göre insan ruhu, kuş ya da böcek gibi uçan bir varlık olarak hayal edilmiştir." (Abalı, 2020, s. 24). Pertev Naili Boratov da canı yani ruhu soluk olarak düşünmekte bu ruhun bedenden ayrılmasını "uç-" olarak değerlendirmektedir. "Can, genel olarak nefes, soluk olarak düşünülür; bedenden ayrılıp uçup gitmesi ölümdür. Kimi yerlerde de canın bedenden bir sinek kılığında ayrılacağı sanılır. Halk dilinde 'kuşca can' benzetmesi de onun bir kuş gibi uçup gideceği kanısının izi olmalıdır." (Boratav, 2015, s. 35). <i>Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı</i> 'ndaki tarihlerde de ruh, kuşa benzetilmiş; kişilerin ölümü ruh kuşunun uçması şeklinde tasvir edilmiştir. Divandaki bu tarihlerde ruh, "rüh" ve "cân" kelimeleri ile karşlanır.	

<p>Çeşitli benzetmelerden istifade edilerek ifade edilir. “Rûhu çün bülbül” (T.271/5), “‘andelîb-i rûh” (T.279/5), “murğ-ı rûh” (T.263/6), “murğ-ı cân” (T.166/4), “Murğ-ı revân” (T.181/3), “kuş gibi” (T.242/7), “tayr-ı rûh” (T.81/3) ve “tâ‘ir-i gülzâr-ı irem” (T.113/3) ifadelerinde ruh; kuşa benzetilmiştir. Ruh; bülbüldür, “andelîb”dir. Cennet bahçelerinin kuşudur. Ruh ile ilgili diğer benzetme ise “rûh gemisi”dir. Bu benzetmelerin ikisi de ruhun ölüm esnasında hareket ettiği, bir yere gittiği ya da uçtuğu düşüncesine dayanır. “‘Arûs-ı rûh” (T.243/4) ifadesinde geline benzetilen ruhun temizliği ve güzelliği vurgulanır. Ayrıca ruhun saflığı ve yüceliği ile ilgili “rûh-ı vâlâ” (T.184/4), “rûh-ı şerîf” (T.194/5), “rûh-ı pāk” (T.79/3) ve “bîkr-i rûh” (T.242/6) ifadeleri kullanılmıştır.</p>	
murğ mülk-i bālānū ol- (T.130/7)	Yücelik ülkesinin kuşu olmak
bülbül gibi pervāz et- (T.111/2)	Bülbül gibi uçmak
kuş gibi şeh-bāl aç- (T.108/3)	Kuş gibi kanat açmak
taraf-ı bāğ-ı semāya uç- (T.5/3)	Göğün bahçesine doğru uçmak
semā mülküne uçdu pervāz et- (T.33/2)	Gök ülkesine uçmak
semāya uç- (T.149/1)	Göğe uçmak
semt-i semāya kuş gibi uç- (T.242/7)	Gök semtine kuş gibi uçmak
taraf-ı āsmān-ı bālāya kuş gibi pervāz et- (T.59/2)	Göğün en yüksek tabakası olan arş-ı âlā’ya kuş gibi uçmak
Gülşen-i ‘adne uç- (T.8/1)	Adn cennetinin gül bahçesine uçmak
Cennet-i ‘adne uç- (T.8/2)	Adn cennetine uçmak
uçdu taraf-ı cennete git- (T.5/3)	Cennete doğru uçup gitmek
taraf-ı cennete per ü bālın aç- (T.39/4)	Cennete doğru kanat açmak
bāğ-ı me‘vāya uç- (T.59/4)	Cennet bahçesine uçmak
taraf-ı cennete uç- (T.44/4)	Cennete doğru uçmak
firdevse kuş gibi tayrān eyle- (T.74/3)	Firdevs’e kuş gibi uçmak
tayr-ı rûh firdevse uç- (T.81/3)	Ruh kuşunu Firdevs’e uçurmak
tâ‘ir-i gülzâr-ı irem olup uç- (T.113/3)	İrem cennetinin gül bahçesinin kuşu olup uçmak
bāğ-ı cināna uç- (T.159/4)	Cennetlerin bahçesine uçmak
cennāt-ı ‘adne murğ-ı cânı uç- (T.166/4)	Ruh kuşu Adn cennetlerine uçmak
Murğ-ı revānı çemenzâr-ı cennete uç- (T.181/3)	Can kuşu cennet bahçesine uçmak
evc-i cināna uç- (T.215/6)	Cennetlerin doruğuna uçmak
Cennete uç- (T.162/5)	Cennete uçmak
bāl ü peri me‘vāya aç- (T.31/2)	Cennete kanat açmak
gülşen-i cennāta perr ü bāl aç- (T.160/3)	Cennetlerin gül bahçesine kanat açmak
semt-i bekāya bāl aç- (T.10/4)	Ebedilik semtine kanat açmak
bekā gülşenine uç- (T.137/2)	Ebediliğin gül bahçesine uçmak
mecma‘-ı ervāh-ı kudsē pervāz eyle- (T.31/3)	Kutsal ruhların toplandığı yere uçmak
Meclis-i gülzâr-ı ‘adne rûhu aç- (T.19/4)	Ruhu, cennetin gül bahçesinin meclisine kanat açmak
Murğ-ı revānı cenneti pervāzgāh et- (T.42/3)	Cenneti, ruh kuşuna uçulacak yer etmek

	uçmak
<i>Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı</i> 'ndaki ölüme düşürülen tarihlerde ölüm; "bâğ-ı semâ", "semâ mülkü", "semâ", "semt-i semâ" ve "taraf-ı âsmân-ı bâlâ" olan gökyüzüne yükseliştir. "Gülşen-i 'adn", "cennet-i 'adn", "bâğ-ı me'vâ", "firdevs", "gülzâr-ı irem", "bâğ-ı cinân", "çemenzâr-ı cennet" ve "me'vâ" olarak adlandırılan cennete kanat açmaktır. "Semt-i beķâ" ve "beķâ gülşeni" olan sonsuz hayata, ahirete ve oradaki "mecma'-ı ervâh-ı kudsê" uçmaktır. Divanda ölmek bağlamındaki "uçmak" eylemi; "uç-", "pervâz et-", "şeh-bâl aç-", "per ü bâl aç-", "bâl aç-", "pervâz eyle-" ve "tayrân eyle-" eylemleri ile karşılanmıştır.	
ÇIKMAK	
Çık-: "Yükseklikte bir yere varmak, yükselmek; ulaşmak, erişmek" (Çağbayır, 2017, s. 313).	
firdevs-i na'ime çık- (T.29/9)	Firdevs-i na'ime çıkmak
rûhu bâlâ çık- (T.153/5)	Ruhu yukarı çıkmak
Ölüm; yukarıya doğru çıkmak, "firdevs-i na'ime" yükselmektir. Ölümün "çıkmak" eylemi ile ifade edilmesi ölümün uçmak şeklinde algılanması ile ilgilidir.	
YERLEŞMEK	
Makar(r): "1. Karar kılınan, durulan, oturulan yer 2. Oturulan, ikamet edilen yer" (Çağbayır, 2017, s. 992.) Mekan: "1. yer, 2.oturulan yer, makam 3. ev, yuva 4. barınma yeri, barınak" (Tulum, 2023, s. 422). Muķim ol-: "Bulunmak yaşamak, yerleşmek, ikamet etmek" (Çağbayır, 2017, 1112). Mansıb: "Büyük memuriyet, önemli mevki, makam, derece, orun" (Çağbayır, 2017, 1000). Me'va: "1. Mekan, yer 2. Varılacak yer 3. Sığınılacak, barınacak yer; yurt 4. Mesken, konut. 5. Makam" (Çağbayır, 2017, s. 1057). Mekin: "Oturulan, bir yere yerleşen, oturmuş, sakin, muhkem" (Çağbayır, 2017, s. 1029). Aşyan: "Yuva, konut, ev" (Çağbayır, 2017, s. 110). Maķâm eyle-: "Yerleşmek" (Çağbayır, 2017, s. 992).	
Varıp bu dâr-ı fenâdan cinânı maķar kıl- (T.32/7)	Bu dünyadan gidip cennetleri makam tutmak
zir-i hâki şimdi mekân eyle- (T.38/3)	Toprağın altını mekân tutmak; toprağın altına yerleşmek
huld-ı a'lâya rûhu muķim ol- (T.71/4)	Ruhu, en yüksek cennette kalıcı ikamet etmek
Manşıb-ı firdevs-i 'illiyîne taḥvîl eyle- (T.79/5)	Cennetin en yüksek makamına yerleşmek
huld-ı berîni me'vâ et- (T.101/3)	En yüksek, en yüce cenneti yurt edinmek
hâkde meķin ol- (T.99/2)	Toprağa yerleşmek
cennete meķine ol- (T.112/1)	Cennete yerleşmek
ser-hadd-i cenneti me'vâ eyle- (T.118/6)	Cennet sınırı yurt edinmek
hâk içre meķine et- (T.133/3)	Toprak içinde ikamet etmek
bâğ-ı cinânı me'vâ eyle- (T.134/3)	Cennet bahçesini yurt edinmek
Yeri firdevs-i a'lâda ol- (T.138/5)	Makamı cennetin en üst mevkisi olmak
cennât-ı 'adni âşyâne tüt- (T.154/4)	Adn cennetlerini yuva etmek
künc-i ķabre sâkine ol- (T.232/4)	Mezar köşesinde ikamet etmek
mülk-i beķâ maķâm eyle- (T.271/2)	Ebedîlik ülkesine yerleşmek
Ölüm; "mülk-i beķâ"yı yurt edinmektir. "Huld-ı a'lâ", "firdevs-i 'illiyîn", "huld-ı berîn", "bâğ-ı cinân", "rahâtu'l-ervâh-ı 'adn" ve "firdevs-i a'lâ" cennetlerine yerleşmek; "zir-i hâk" olup "hâk içre", "künc-i ķabr"de ikamet etmektir. <i>Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı</i> 'ndaki ölüme	

düşürülen tarihlerde ölüm; ahirete, cennete ve kabre yerleşmek, orada ikamet etmek demektir. “Yerleş-” eylemi divandaki tarihlerde ölmek bağlamında “mağar kııl-, mekân eyle-, mansıb eyle-, me‘vâ et-, mekîn ol-, âşyâne tut- ve sâkine ol-” eylemleri ile karşılanmıştır.	
DOLAŞMAK	
Cevlân eyle-: “Gezinmek, dolaşmak” veya “akmak” (Çağbayır, 2017, s. 270). Seyrân eyle-: “Gezinmek, dolaşmak” (Çağbayır, 2017, s. 1461).	
gülşân-ı bekâya cevelân eyle- (T.5/4)	Bâkiliğin gül bahçesinde gezinmek, dolaşmak
dârü’l-bekâya seyrân eyle- (T.15/4)	Ahirette gezinmek, dolaşmak
Ölüm; “gülşân-ı bekâ”da dolaşmak, “dârü’l-bekâ”da gezinmektir. <i>Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı</i> ’ndaki ölüme düşürülen tarihlerde ölüm; ebedilik ülkesi olan cennette gezip dolaşmaktır. Bu ifadelerde ölmek bağlamında “cevelân eyle-” ve “seyrân eyle-” eylemlerinden istifade edilmiştir.	
MİSAFİR/DOST OLMAK	
Mihmân: “konuk, misafir” (Tulum, 2023, s. 452). Mihman ol-: Misafir olmak demektir. Hem-bezm: “aynı mecliste oturan kişiler” (Tulum, 2023, s. 243). “Hem-bezm ol-”, aynı mecliste oturmak manasına gelir. Mağrem: “mec. İçli dışlı, (birine) sırlarını, işlerini, gizli hâllerini bildirecek kadar yakın olmak” (Tulum, 2023, s. 397). “Mahrem ol-”; yakın arkadaş olmak bağlamında kullanılmıştır.	
mağrem-i ehl-i cinân ol- (T.78/4)	Cennetler zümresinin dostu olmak
Tekye-i lâhûta mihmân ol- (T.21/4)	İlahî âlem tekkesine misafir olmak; kutsal tekkeye misafir olmak
ğurb-ı Rağmânda nezil ü mihmân ol- (T.111/3)	Rahman olan Allah’ın yakınında misafir olmak
hem-bezm-i hür-ı ‘illiyyin ol- (T.155/2)	Cennetin en yüksek makamının hurilerinin dostu olmak
Ölüm; “tekye-i lâhûta” ve “ğurb-ı Rağmâna” misafir olmaktır. “Ehl-i cinân” ve “hür-ı ‘illiyyin” ile dost olmaktır. <i>Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı</i> ’ndaki ölüme düşürülen tarihlerde ölüm; İlahî âleme misafir olmak, Allah’ın yakınında bulunmaktır. Cennet ehlinin ve hurilerin dostu olmaktır. “Misafir ol-” ve “dost ol-” ifadeleri ölmek bağlamında “mihmân ol-, hem-bezm ol- ve mağrem ol-” eylemleri ile karşılanmıştır.	
AYAK ÇEKMEK	
Ayak çek-: “(bir yerden) ayağını çekmek; sık sık gittiği bir yere artık uğramaz olmak, ilgiyi kesmek” (Türkçe Sözlük, 2005, s. 153).	
Mektab-i dünyâdan ayağ(ın) çek- (T.18/4)	Dünya mektebinden ilgiyi kesmek
bezm-i dâr-ı fâniden ayağ(ın) çek- (T.19/4)	Fânî âlem olan dünya meclisinden ilgiyi kesmek
dünyâ-yı fânide işi kılma- (T.135/4)	Fânî dünyada işi kalmamak
Mağbes-i dünyâdan âzâd et- (T.153/4)	Dünya hapisanesinden kurtulmak
Ehli dünyâdan dâmen-çin ol- (T.155/1)	Dünya ehlinde eteğini toplamak
dünyâdan yüz(ün) çevir- (T.169/4)	Dünyaya gösterilen ilgi ve yakınlığı kesmek
Ölüm; “mektab-i dünyâdan” yani “bezm-i dâr-ı fâniden” ilgiyi kesmektir. Fânî dünyadan el etek çekmektir.	
GEÇMEK	
Geç-: “Bir yerden başka bir yere gitmek, mürur ve ubur etmek” (Çağbayır, 2017, s. 536). Fâriğ	

ol-: "Vazgeçmek, el çekmek, çekilmek" (Çağbayır, 2017, s. 487).	
dünyâdan geç- (T.104/2)	Dünyadan geçip gitmek
mihrâb-ı fâniden geç- (T.10/4)	Dünya mihrabından geçmek
dünyâdan beka mülküne geç- (T.54/4)	Dünyadan ebedilik ülkesine geçmek
cihân-ı fâniden fâriğ ol- (T.63/4)	Ölümlü dünyadan el çekmek; vazgeçmek
'adem mülküne geç- (T.99/2)	Yokluk ülkesine geçmek
Ölüm; "mihrâb-ı fânî" olan "cihân-ı fâniden" el çekmek, ilgiyi kesmek ve "dünyâdan beka mülküne geç" mektir. Ahirete gitmek için dünyadan vazgeçmek, "geç-" ve "fâriğ ol-" eylemleri ile karşılanmıştır.	
TERK ETMEK	
Terk et-: "Bırakmak, vazgeçmek, ayrılmak" (Çağbayır, 2017, s. 1655). Koy-: "Terk etmek, bırakmak" (Çağbayır, 2017, s. 919).	
varını terk et- (T.40/3)	Bedenini yok etmek
dâr-ı fenâyı terk et- (T.51/2)	Fânî âlem olan dünyayı terk etmek
dünyâ evin terk et- (T.43/4)	Dünya evini terk etmek
cihânı terk et- (T.78/1)	Dünyayı terk etmek
dünyâyı terk eyle- (T.66/4)	Dünyayı terk etmek
terk-i âlem-i keşret eyle- (T.72/3)	Kesret dünyasını terk etmek
terk-i fenâ eyledi (T.190/5)	Ölümlülüğü terk etmek
terk-i cihân et- (T.207/1)	Dünyayı terk etmek
dâr-ı fenâyı terk et- (T.228/1)	Fânî âlem olan dünyayı terk etmek
terk-i dâr-ı fenâ et- (T.244/2)	Fânî âlem olan dünyayı terk etmek
Dâmen-i dünyâyı koy- (T.41/5)	Dünya eteğini bırakmak
Dünyadan târik ol- (T.169/4)	Dünyadan vazgeçmek
Ölüm; bedenden vazgeçştir; "dâr-ı fenâ", "dünyâ evi", "âlem-i keşret", "dâr-ı fenâ" olan "dâr-ı dünyâ"yı bırakıp gitmektir. Fânî dünyadan vazgeçmek, "terk et- ve "koy-" eylemleri ile karşılanmıştır.	
YOK OLMAK	
Fenâya ver-:Yok etmek. İfnâ et-: "Ortadan kaldırmak, yok etmek" (Çağbayır, 2017, s. 707).	
bâd-ı fenâya ver- (T.5/1)	Yokluk rüzgarına vermek
bâd-ı fenâ vezân ol- (T.134/2)	Yokluk rüzgarı esmek
teni[ni] fenâya ver- (T.190/1)	Bedenini yokluğa vermek
lebs-i vücudunu ifnâ et- (T.209/4)	Beden elbisesini yok etmek
kafe-i teng-i teni kır- (T.242/7)	Vücudun dar kafesini kırmak
ifnâ et- (T.109/4)	Yok etmek
Ölüm; yokluk rüzgarının esmesi, bedeninin yok olmasıdır. Beden, ruhun elbisesidir. Ölümle bu elbise yok olur. Vücut kafestir, ruh kuştur. Ölümle kuş dar kafesinden kurtulur. <i>Hanyalı Nûrî Osmân Dîvân'</i> ındaki ölüme düşürülen tarihlerde ölüm; bedeninin yok oluşu, ruhun özgürlüğüdür. "Yok ol-" ölmek bağlamında "fenâya ver-" ve "ifnâ et-" eylemleri ile karşılanmıştır. Ayrıca yok olma "bâd-ı fenâ" ifadesinde rüzgara benzetilmiştir.	

KAYBOLMAK	
Nihân ol-: “Görünmez olmak, kaybolmak” (Çağbayır, 2017, s. 1279). Pinhân ol-: “Gizlenmek” (Çağbayır, 2017, s. 1345). Sırta kadem baş-: “bir kimse ortalıktan yok olmak, ortalıkta görünmemek” (Türkçe Sözlük, 2005, s. 1756). Nâ-büd ol-: “Yok olmak” (Çağbayır, 2017, s. 1241).	
nihân ol- (T.113/4)	Kaybolmak
gözlerden nihân ol- (T.147/4)	Gözlerden kaybolmak
gülberg-i vücudu zîr-i kabr içre nihân ol- (T.171/2)	Bedenin gül yaprağının mezar altında kaybolması
diâdeden pinhân ol- (T.192/1)	Gözden kaybolmak
gözlerden perişen nihân ol- (T.208/3)	Gözden peri gibi kaybolmak
cihândan el çekip sırta kadem baş- (T.227/4)	Dünyayı bırakıp ortadan yok olmak
Berk-ı hâtif gibi nâ-büd ol- (T.231/3)	Göz kamaştırın şimşek gibi yok olmak
Ölüm; peri gibi gözlerden kaybolmak, şimşek gibi görünmez olmaktır. Gül yaprağı kadar narin bedeninin toprak altında yok olmasıdır. <i>Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı</i> 'ndaki ölüme düşürülen tarihlerde ölüm; çeşitli benzetmelerden istifade edilerek betimlenmiştir. Dünya hayatındaki beden varlığının yok oluşu; bedeninin peri, şimşek ve gül yaprağına benzetilmesi ile izah edilir. Dolayısıyla bu benzetmelerdeki ölmek bağlamındaki yok oluş; “nihân ol-, pinhân ol-, sırta kadem baş- ve nâ-büd ol-” eylemleri ile karşılanmıştır.	
TOPRAĞA DÜŞMEK	
Toprağa düş-: “Ölüp gömülmek” (Türkçe Sözlük, 2005, s. 1995).	
medfün-ı zîr-i hâk ol- (T.124/2)	Toprak altına defnedilmek
cismini hâke düşür- (T.171/2)	Bedenini toprağa düşürmek
hâke düş- (T.8/9)	Toprağa düşürmek; öldürmek
hâke fütâde ol- (T.243/1)	Toprağa düşmek
hâk-i mezâra düş- (T.200/2)	Mezar toprağına düşmek
hâk-i ifnâya düşür- (T.259/2)	Yok olma toprağına düşmek
kâmet-i bâlâsını şarşar-ı mürğ esip yere üftâde et- (T.127/3)	Ölüm rüzgarı eserek uzun boyunu yere düşürmek
hâkdân-ı mezâr içre üftâde ol- (T.152/4)	Mezar toprağına düşmek
Mağbûs-ı lahd et- (T.9/2)	Mezara hapsedmek
kenâr-ı mevtâyâ yanaş- (T.24/2)	Ölülerin kıyısına yanaşmak
qabre gir- (T.52/3)	Mezara girmek
bâliş-i lahdê serin koy- (T.26/3)	Başını mezar yastığına koymak
Ölüm; bedeninin yok oluş toprağına düşmesidir. Mezara hapsedilmektir. Yastığa benzetilen mezara baş koyup uyumaktır. Toprağına gömülmektir. Toprağına gömülen, toprakta yok olan bedendir. Ruh değildir. Ruh ölümsüzdür. Beden toprağına verilirken ruh ebedî yaşama gitmektedir.	
ECELİ GELMEK	
Eceli gel-: “Ölümü veya yok olması kaçınılmaz duruma gelmek” (Türkçe Sözlük, 2005, s. 598).	
Pençe-i saht-ı ecel tüt- (T.152/4)	Ecelin güçlü pençesini tutmak

hâr-ı ecel girifte et- (T.44/3)	Ecel dikenine yakalanmak
bâd-ı ecel ir- (T.31/1)	Ecel rüzgarının gelmesi
şarşar-ı tünd-i ecel bahârını hazân et- (T.74/2)	Ecelin haşin rüzgarının ilkbaharı sonbahara çevirmesi; genç yaşta ölmek
sâkı-i ecel câm-ı şabûh şun- (T.180/4)	Ecel sakisinin sabah içilen içki kadehini sunması
peyk-i kazâ-yı ezeli er- (T.127/4)	Ezeli takdir okunun gelmesi
'ömr-i Ömer Efendi pâyâna er- (T.169/5)	(Ömer Efendi'nin) ömrü sona ermek
Ömrü hâtime er- (T.82/2)	Ömrü sona ermek
'ömrü tekmiil eyledi (T.79/1)	Ömrü kemâle ermek, ömrü son bulmak
sermâye-i enfâsını taḥkîk-i edâ et- (T.	Nefes sermayesini saymak
Defter-i 'ömrin maḥtûm eyle- (T.267/4)	Ömür defteri mühürlenmek
<i>Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'ndaki ölüme düşürülen tarihlerde ölüm; ömrün son bulmasıdır. Nefes sayısının bitmesi, ömür defterinin kapanıp mühürlenmesidir. Ecelin gelmesidir. Bu tarihlerde ecel; "hâr-ı ecel, bâd-ı ecel, şarşar-ı tünd-i ecel, pençe-i saḥt-ı ecel, tiğ-i cârîha, sâkı-i ecel ve ecel zahmı" tamlamaları ile ifade edilmiştir. Dikene, güçlü pençeye, yaraya, yaralayıcı kılıca, şiddetli rüzgara ve sakiye benzetilmiştir.</i>	
Bunların dışında ölüm, divandaki tarih manzumelerinde çeşitli benzetmeler vasıtası ile de ifade edilir.	
şehâdetle şitâbân-ı cinân ol- (T.147/5)	Şehit olarak cennetlerin koşucusu olmak
Sûr-ı fâniden cennete dek 'atf-ı ligâm et- (T.123/7)	Fânîlik surundan cennete kadar dizgini tutmak
bâg-ı 'adne hem çün fâris-i meydân şitâbân ol- (T.150/3)	Cennet bahçesinde usta binici gibi seğırtmek
Rûḥu gemisi yemü'r-raḥmete yelken aç- (T.195/6)	Ruh gemisinin rahmet denizine yelken açması
Telli pullu tutuḡ-ı raḥmet ile 'arûs ol- (T.242/6)	Rahmet duvağı ile süslenmiş allı pullu gelin olmak
cihân bâğında bâd-ı hazân es- (T.141/3)	Dünya bahçesinde sonbahar rüzgarı esmek
Ölüm; cennetlerin usta binicisi olmaktır. Ruh gemisinin rahmet denizlerine yelken açmasıdır. Rahmet duvağı ile süslenmiş allı pullu gelin olmaktır. Dünya bahçesinde sonbahar rüzgarının esmesidir.	

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'nda ölüme düşürülen tarihlerde ölümü bildiren ifadelerden yola çıkılarak tarih manzumelerindeki "ölüm" söz varlığı tespit edilmiştir. Şairin tarih manzumelerinde ölümü ifade etmek için "öl-", "vefat et-", "can ver-", "ömrü hâtime er-", "şehit ol-", "kıy-" gibi doğrudan ölümü bildiren kelimelerin dışında ölüme karşılık gelen sanatkârâne ifadelerle çoğunlukla yer verdiği görülmektedir. Bu ifadelerde ölüm; "sol-", "âzim ol-", "azm et-", "uç-", "pervaz et-", "şeh-bâl aç-", "perr ü bâl aç-", "cevelân eyle-", "seyrân eyle-", "git-", "er-", "eriş-", "azîmet eyle-", "var-", "revân ol-", "riḥlet eyle-", "ta'yîn et-", "hîrâm(ı) ol-", "irtihâl eyle-", "göç-", "intikâl et-", "ayağ(ın) çek-", "geç-", "fâriğ ol-", "sefer et-", "maḡar kıl-", "mekân eyle-", "muḡim ol-", "taḥvîl eyle-", "me'vâ eyle-", "mekîn ol-", "âşyâne tut-", "terk et-", "vâşıl ol-", "ḡâke düşür-", "miḡmân ol-" ve "çık-" eylemleri ile birliktelik oluşturan birleşik fiil gruplarıyla karşılanmıştır.

Bu tarihlerde ölümü bildiren sanatkârâne üslup özelliklerinden biri de ölümün ölen kişinin kendisinin veya bir yakının mesleğini çağrıştıracak şekilde ifade edilmesidir. “Boyacı-zâde Muştafâ Ağa”nın ölümü “melâ’ikenîñ rengine boyanıp câme-i ‘unşurîsin hâ etdi” (T. 209/2) şeklinde “boyan-” eylemi kullanılarak bildirilmiştir. “Kâtibân Muḥâsebeci Vâşif Aḥmed Efendi”nin ölümü “muḥâsebesin tekmiñ edip” (T.267/3) “defter-i ‘ömrin maḥtûm eyleyip” (T.267/4) şeklinde muhasebe terimleri ile karşılanmıştır. “Ḥâcî Saḳâ yegeni nağme-serâ Mollâ Ḥasan”, güzel sesi sebebiyle “‘andelîb” ve “saḳâ kuşu”na benzetilmiştir. Ölümü ise “Ḥasan çemen-i ḥuld-ı berîne bülbül ola” (T. 122) şeklinde ifade edilmiş; güzel sesi ile maruf “bülbül” kelimesinden istifade edilmiştir. “Atış Gemisi Oğlu o ser-defter-i tüccâr El-ḥâc ‘Alî Ağa”nın ölümü “Mersâ-yı mezâra yanaşıp fülk-i vücûdu/ Ḳurtuldu hemân mevce-i tûfân-ı fenâdan” (T.195/3) beyitiyle beden gemiye, mezar limana, dünya ölümlülük tufanının dalgasına benzetilerek beden gemisinin mezar limanına yanaşıp ölümlülük tufanının dalgasından kurtulması şeklinde ifade edilmiştir. Bu tüccarın ölüm haberi “re’îsiñ biri” (T. 195/6) tarafından söylenmiş, “Rûḥu gemisi açdı yemü’r-raḥmete yelken” (T. 195/6) mısraı ile ruh gemisinin rahmet denizine yelken açması manasıyla ölümüne tarih düşürülmüştür. Görüldüğü gibi kişinin mesleği ve ailesi ile bağlantılı olarak ölümü; “fûlk, mersâ, mevce, re’is, gemi, yem, yelken açmak” gibi denizcilik terimleri ile ifade edilmiştir.

Ölümü meslekî bilgilerden istifade ederek karşılamak tezkirelerde karşımıza çıkan bir özelliktir. “Tezkire yazarları ölümdeki zevk edilecek noktaların farkına varmış olsa gerek şairlerin ölüm haberlerini özel bir üslupla ifade etmişler, bu alanda edebi bir zevk geliştirmişlerdir. Şairlerin ölümleri “öldü, fevt oldu, katledildi” gibi basit cümlelerle ifade edilirken bazen de şairin ismi, mahlası ve mesleği ve hayat tarzıyla bağlantılı bir şekilde sanatkârâne işlenmektedir” (Aydın, 2013, s. 163). *Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı*’nda ölüme düşürülen tarihlerin sayısının fazla olması; tarihlerin başlığında, ölen kişinin tanıtımında ve ölüm söz varlığında biyografik bilgilerin varlığı ayrıca ölüm bağlamında çoğunlukla sanatlı ifadelere yer verilmesi şairin aynı zamanda tezkireci olmasından kaynaklanmaktadır. “Tezkirelerde yer alan biyografilerde üzerinde hassasiyetle durulan noktaların başında vefat tarihleri gelmektedir. Doğum hadisesinin aksine şairlerin ölüm tarihleri, ölüm yerleri, ölüm şekli ve sebepleri, mezarlarının yeri, vefat anındaki son mesleki durumları imkânlar ölçüsünde aydınlatılmaya çalışılmıştır.” (Aktaran Aydın; Kılıç, 1998, s. 142). Şairin *Tezkire-i Şu’arâ-yı Cezîre-yi Girid* adında bir tezkiresi vardır. Bu “Tezkire, kısa bir mukaddime ile başlayıp toplam 20 şairin biyografisi ve bunların şiirlerinden örnekler verildikten sonra yine kısa bir hatime ile sona ermektedir.” (Kurtoğlu, 2019, s. 26). Şair, divanındaki tarihlerde, tezkirelerde olduğu gibi kişilerin ölüm tarihini aktarmaya önem vermiş; ölüm hadiselerini sanatkârâne üslup ve zengin söz varlığı ile aktarmıştır. Hanyalı Nûrî Osmân’ın ölümü zengin kelime ve benzetmelerden faydalanarak sanatlı bir dille ifade ettiği bu tarihler aynı zamanda şairin “ölüm telakkisini” yansıtmaktadır.

2.1. *Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı*’ndaki Tarihlerde Ölüm Telakkisi

2.1.1. Ölümün Başka Bir Âleme Gitmek, Oraya Yerleşmek ve Orada Yaşama Devam Etmek Olarak Algılanışı:

Hanyalı Nûrî Osmân için ölüm; başka bir âleme gitmek, yolculuk etmek, göçmek, uçmak, erişmektir. Divanda başka bir âleme gitmek “revân ol- revâne ol-, ‘azîmet eyle-, rihlet eyle, hırâm(ı) ol-, sefer et-”, “göç-”, “göçür-”, “rihlet eyle-”, “irtihâl eyle-”, “intikâl et-”, “uç-”, “pervâz et-”, “şeh-bâl aç-”, “per ü bâl aç-”, “bâl aç-”, “pervâz eyle-”, “ṭayrân eyle-”, “er-”, “eriş-” ve “vâşıl ol-” eylemleri ile ifade edilir. Gidilen âleme yerleşmek ve orada yaşamaya devam etmek; “maḳar kııl-”, “mekân eyle-”, “manşıb eyle-”, “me’vâ et-”,

"mekin ol-", "âşyâne tut-", "sâkine ol-", "cevelân eyle-" ve "seyrân eyle-" eylemleri ile karşılanır.

Başka bir âleme geçiş için bu dünyadan gitmek, vazgeçmek, ayrılmak gerekir. Bu ayrılış *Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı*'nda ölüme düşürülen tarihlerde "dünyâdan ayağ(ın) çek-", "dünyâdan âzâd et-", "dünyâdan dâmen-çin ol-", "dünyâdan yüz(ün) çevir-", "geç-", "fâriğ ol-", "terk et-" ve "koy-" eylemlerinden istifade edilerek aktarılır. Ölümün dünyadan ayak çekmek, geçmek ve vazgeçmek ifadeleri ile karşılanması tasavvuftaki zühhd kavramı ile ilgilidir. Zühhd; "dünyadaki şeyleri özlemekten ve arzulamaktan vazgeçmek anlamına gelir." (Sayar, 2022, s. 37). Tasavvuf nazariyesine göre ölmeden önce ölmek düşüncesi ile bağlantılı olarak zühhd; dünya ve dünya nimetlerinden ilgiyi kesmek demektir. Sûfî şair, bu bağlamda irâdî ölüm terminolojisi ile fizikî ölümü ifade etmektedir.

2.1.2. Ölümün Can Vermek, Bedenden Kurtulmak Olarak Algılanışı:

Şair için ölüm; beden kafesinden kurtulmaktır. Divanda bedenden kurtulmak; "cân(1) ver-", "naqd-i vücûdunu teslim et-", "naqd-i hayât ver-", "âlemiñ bârın fidâ et-" ve "lebs-i vücûdunu ifnâ et-" eylemleri ile karşılanır. Ruh, ten varlığı ölümle kurtulur. Başka bir âlemde ebedî varlığına devam etmektedir.

2.1.3. Ölümün Yok Oluş Olarak Algılanışı:

Şair için ölüm; yok oluş demektir. Buradaki yok oluş dünya hayatı ile ilgilidir. Dünyada hayatındaki varlığın sona ermesidir. Bu bağlamda ölüm divanda "fenâya ver-", "ifnâ et-", "nihân ol-", "pinhân ol-", "sırna kadem baş-", "nâ-bûd ol-", "medfûn-ı zîr-i hâk ol-", "zîr-i hâk eyle-", "cismini hâke düşür-", "hâke düşür-", "hâke fütâde ol-", "hâk-i mezâra düş-", "hâk-i ifnâya düşür-", "yere üftâde et-", "hâkdân-ı mezâr içre üftâde ol-", "mahbûs-ı lahd et-", "kenâr-ı mevtâya yanaş-" ve "kâbre gir-" eylemleri ile karşılanmıştır. Kabre giren, toprağa düşen şey bedendir. Beden burada yok olur. "Tasavvufî düşüncede ölüm, sadece beden ölümüdür. Ruhun ölümü diye bir şey yoktur. Ölüm, Allah Teala'dan gelen ruhun tekrar ona dönmesi, karanlıklardan kurtulup aydınlığa kavuşması, gerçek ve sonsuz bir hayata başlamasıdır." (Çelik, 2009, s. 122). Sûfî şair Hanyalı Nûrî Osmân, ölümü tasavvufî nazariyeye uygun olarak beden yok olması şeklinde değerlendirmiştir.

2.1.4. Ölümün Kader Olarak Algılanışı:

Şair için ölüm; hükmü kesin olan kaderdir. Divanda ölümün kader olması ile ilgili "ecel tut-", "ecel girifte et-", "ecel ir-", "sâkî-i ecel câm-ı şabûh şun-", "peyk-i każâ-yı ezeli er-", "ömr-i (Ömer Efendi) pâyâna er-", "sermâye-i enfâsını tahkîk-i edâ et-" ve "defter-i 'ömrin mahtûm eyle-" ifadeleri kullanılmıştır. Ecel gelince, ömür sona erince ölüm hadisesi kaçınılmazdır.

Ölümün kader olduğuna inanan sûfî şair Hanyalı Nûrî Osmân için ölüm; tasavvufî nazariyeye uygun olarak dünyadan ilgiyi kesmek, ten varlığını yok etmek ve sonsuz âlemde ebedî yaşama başlamak demektir. Böylece şairin ölümü kabullendiği ve korkulacak bir hadise olarak görmediğini söyleyebiliriz. "Sofiler, tasavvufun meydana getirdiği ruh ikliminde ölüme karşı ret ve isyan ederek trajedi yaşamamışlar ve bilakis tevekkül göstererek ölümü kabul etmişlerdir. Türk kültür ve edebiyatı, bu düşünceden hareketle Ahmed-i Yesevî, Mevlana ve Yunus Emre gibi güçlü şairlerinin şiirleriyle bir estetik yaratmış ve bu estetiğin mükemmel retorikle terkip ederek ölümü kaos olmaktan çıkarmış, adeta acıyı bala dönüştürmüştür." (Genç, 2018, s. 135). Hanyalı Nûrî Osmân da ölümü dünyadan daha güzel bir yere gitmek şeklinde telakki eder. Dolayısıyla ölümü, cenneti ve cennet hayatını estetik bir üslupla kaleme alır. "İnsan zihnini tarih boyunca en

çok meşgul eden mesele olan ölüm düşüncesini korkulur olmaktan çıkararak, hatta onu özlenir hâle sokan ya da en azından hayatla ölüm gerçeğini bir araya getiren tek düşünce belki de tasavvuttur. Bu düşüncede ölüm hiçbir zaman genellikle ona yüklenen olumsuz anlamları çağrıştırmaz. Denilebilir ki tasavvufi cehd ve gayretin büyük bir bölümü de ilahî aşk ile yakından ilgili olması bakımından ölüme hasredilmiştir." (İsen, 1994, s. 26). Sûfî bir şair olan Hanyalı Nûrî Osmân da tasavvuf öğretileri nazarıyla ölüme bakmış, ölüme hiçbir zaman olumsuz manalar yüklememiştir. Bilakis onu "bârgâh-ı Bâriye varmağ" ifadesi ile Allah'a yaklaşma olarak değerlendirmiştir.

Tarihlerinde ölümü ve ölümlle başlayacak olan ebedîhayatı tasvir eden Hanyalı Nûrî Osmân'ın yaşam algısında dünya ve ahiret hayatı olmak üzere iki mekân bulunmaktadır. Onun ölümlle ilgili tarihleri, sûfî düşüncenin dünya ve ahiret telakkisini yansıtmaktadır. "... sufi düşüncesi, buna karşılık dünya hayatını küçümsemiş, onu sürekli olumsuz vasıflarla tanımlamıştır." (İsen, 1994, s. 27) ifadesinde olduğu gibi Hanyalı Nûrî Osmân da tarih manzumelerinde sûfî düşünceye uygun olarak dünyayı menfî sıfatlarla zikretmektedir.

2.2. Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'ndaki Tarihlerde Şairin Dünya ve Ahiret Telakkisi

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'ndaki ölümlle ilgili tarihlerde dünya bağlamında "dünya", "âlem", "cihân", "kevn" "mihrâb", "bezm", "bezmgeh", "gülşen", "mihnet-zâr" ve "mekteb" kelimeleri kullanılmıştır. Dünya bağlamındaki bu kelimeler menfî sıfatlarla betimlenmiştir. Divandaki ölümlle ilgili tarihlerde dünyanın geçiciliği, menfî bir şekilde vurgulanır. Bu bağlamda divanda "âlem-i fânî", "cihân-ı fânî", "kevn-i fânî", "mihrâb-ı fânî", "bezm-i dâr-ı fânî", "gülşen-i fânî", "sür-ı fânî", "gülşen-i dehr-i fânî", "bezmgeh-i fânî", "mihnet-zâr-ı fânî" "dâr-ı fenâ", "fânî" ve "fenâ dünyâ" ifadelerine yer verilir.

Sûfî bir şair olan Hanyalı Nûrî Osmân'a göre dünya geçici bir âlemdir ve ona itibar edilmemelidir. Ayrıca dünya, kimseye merhameti olmayan "cellâd-ı gerdün"dur. Kimsenin "dide-i nemnâkine" asla "şefkat etmez" (T.43/2). "Vefâsızdır." (T.16/4). "Şebâtı yokdur." (T.51/2). "Teng-nây-ı fânî" (T.180/4) ve "mihnet-zâr-ı fânî" (T. 275/1) denilen üzüntü ve sıkıntı çekilen yerdir. "Dünyâ-yı denîniñ dürlü dürlü renci" bulunmaktadır "kim anıñ her bir şafâsı bâ'îş-i hüzn ü melâl"dir (T.19/3). "Dâr-ı fenâda vüs'at olmadıgını" (T.37/3) herkes bilir. Orası genişlik ve huzur mekanı değildir. "Dâr-ı dünyâ mârınıñ zehrine i'timâd etme" (T.43/1) öğüdünde de ifade edildiği gibi dünya zehirli bir yılandır. O; "mekkârdır" (T.77/2), hilekardır. "Meşşâtdır" (T.184/3); dünya hayatını süsleyerek insanları aldatır. "Âlem-i keşret"tir (T.190/4). Masiva ile insanı kandırır. "Dünyâ-yı dün"dur (T.184/3), "dehr-i dün"dur (T.125/4), "dünyâ-yı denî"dir (T.267/3); alçaktır. "Maḥbes-i dünyâ"dır (T.153/4). İnsanlar içinde hapsolmuştur.

Bütün bu menfî sıfatlarla betimlenen dünya şair için "kurtulmak" istenen, "nefret edilip", "terk edilen" bir âlemdir. Şair, kaçıp kurtulması gereken bir mekân olarak algıladığı dünya hayatı karşısında ise ahiret hayatını yüceltmıştır. *Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı*'ndaki ölümlle ilgili tarihlerde ahiret müspet sıfatlarla zikredilir. Ahiretin en önemli özelliği ebedi olmasıdır. Divandaki tarihlerde bu bağlamda ahiret; "kuy-ı bekâ", "darül-bekâ", "bekâ mülkü", "uqbâ", "gâr-ı bekâ" ve "âlem-i bâkî"dir. Ayrıca ahiret; "mülk-i bâlâ"dir. "Bahâristân-ı minû"dur. "Çemenistân-ı şafâ"dir. "Bezmgeh-ı vahdet"tir. Sûfî şair Hanyalı Nûrî Osmân'ın dünya ve ahiret telakkisi yaratılış felsefesine ilişkin düşüncelerini yansıtır. Şaire göre yaratılış; Allah'tan gelip Allah'a dönmektir.

İrci'î emrini güş eyleyicek merḥûme
Cânla mülk-i bekâ semtine etdi ric'at (T.234/4)

Ric'at "geri dönme" (Çağbayır, 2017, s. 4842) demektir. Şair, kişinin ölümünü ifade ederken kişinin can atarak beka mülküne geri döndüğü söylemektedir. Bu mısra şairin yaratılış felsefesini yansıtmaktadır. Şairin yaratılış ile ilgili görüşü devir nazariyesine dayanır. Devir, " varlıkların Hak'tan gelişini ve O'na dönüşünü açıklayan tasavvufi bir görüş" tür (Uludağ, 1994, s. 231). Hanyalı Nûrî Osmân'ın tarihlerinde yer alan bu beyitte de insanın beka mülkünden geldiğini, "irci'i" yani "dön" emri ile tekrar beka mülküne döndüğü ifade edilir. Bu yaratılış düşüncesine göre insan; Allah'tan gelmiştir, tekrar Allah'a dönecektir. "Ölüm ise mahiyeti tam kavranamayan bu ruhun (İsra, 85.) aslına dönmesi anlamını taşımaktadır. Ölüm ve ötesindeki gerçekliklerin Kur'an'da Allah'a döndürülmek, buluşmak, kavuşmak fiilleri ile karşılanması (En'âm, 31, 36, 154; Yûnus, 45; Kehf, 110; Meryem, 40; Yasin, 22, 43; Fecr, 28.) bu bağlamda ele alınmalıdır. (Çelik, 2009, s. 121). Bu dönüş, Kur'an-ı Kerim'de de aynı manaya gelen fiillerde izah edilir. Görüldüğü gibi divanda ölüme düşürülen tarihlerde ahiret ve dünya hayatı muhtelif sıfatlardan istifade edilerek betimlenmiştir. *Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı*'ndaki ölüme düşürülen tarihlerde ahiret hayatı her ne kadar yüceltilse de özellikle genç yaşta ölenler için üzüntü ve yas ifadeleri kullanıldığı görülmektedir.

2.3. Sûfînin Yası

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'nda ölüme düşürülen tarihlerde yas bildiren ifadelere rastlanılmıştır. Şair, ölüme duyulan üzüntüyü ifade etmek için "âh yine" (T.20/1), "âh kim" (T.147/1), "dirig" (T.24/1), "diriğ ü hay ki" (T.26/1), "diriğ kim" (T.27/2), "diriga" (T.31/ 1), "evyâh" (T.31/ 2), "hayfa yine" (T. 39/1), "hayfa ki" (T. 64/ 2), "hayf kim" (T. 70/ 2), "yazık" (T. 141/2), "vâh ki" (T. 42/ 1) ve "meded" (T. 52/ 1) ünlemleri kullanmıştır.

Yas bildiren ünlemlerin dışında ölüm hadisesine düşürülen tarihlerde yas bildiren ifadeler de yer verilir. "Firâk u hasreti aḥbâbı ferdâya şal-" (T.26/3), "aḥbâbını vâh ki zâr u ḥazîn eyle-" (T.42/1), "bütün fuḳarâyı yetim ü dermânde koy-" (T.48/6), "cihân nâ-gehân gubâr-ı ḥüznü ile ṭol-" (T.48/3), "Resmonuñ, beli bükül-" (T.48/8), "Âteş-i firâkı ile pederin ḥaylî ağlamış ferdâya şal-" (T.59/3) ve "Furḳatı aḳrabâsına irâs-ı melâl et-" (T.114/4) tarihlerde geçen yas bağlamında kullanılmış ifadelerdir. *Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı*'ndaki tarihlerdeki yas, ayrılıktan duyulan elemidir. "Sûfî şairlerin bir yakının ölümü üzerine yazdıkları şiirlerde, ağıtlar ve bazı mersiyelerde gördüğümüz türden yakınmalar, şikayetler, sitemler olmayacaktır. Bu şiirlerde daha çok ayrılık konusu üzerinde durulduğu görülmektedir." (Tavukçu, 2018, s. 144-145). Sûfî şair Hanyalı Nûrî Osmân da genç yaşta ölen kişilere yazdığı tarihlerde şikâyet etmez, yakınmaz; sadece ayrılık acısını dile getirir.

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'nda ölüme düşürülen tarihlerdeki yas, ölen kişinin genç olması ile ilgilidir. Tarihlerde genç yaşta ölen kişilerin ölümü ile ilgili "bir gönçe-i ra'nâ şüküfte olmadan" (T.31/1), "kemâlin bulmadan" (T.39/3), "dünyâda kâma ermeden" (T.52/3) ve "cihânda kâmin görmemiş idi" (T.173/3) ifadeleri kullanılmıştır. Bu kişiler, "cihâna müsâfir gibi gelmişdi(r)" (T.262/3). "Mülk-i beḳâdan yine bir gül-i ra'nâ şolup" (T.42/1) gitmişlerdir. "Mehi bedr olmamışken nâ-geh nâ-bedîd" (T.217/5) olmuşlardır. Genç yaşlarında "ḥurşîdveş bir mâh anda münḥasîf ol(muş)" (T.52/1), "şarşar-ı tünd-i ecel, re's-i bâğ-ı cihân bir gül-i tâze olmuş iken bahârını ḥazân et(miştir)" (T.74/2). Onların "fûlk-i teni yem-i 'ömr-i ṭavîle erişme(miştir)" (T.24/2). "Genç yaşta, muradına ermeden, hayatına doyamadan ölenlerin, dalında solanların ardından yakılan ağıtların onlarca, yüzlerce yıldan beri yok olmadan dillerde söylenegelmesinin altında da bu gerçek yatar. Bu sebeple Anadolu folklorunda, genç yaşta ölen kadın ya da erkekler için yakılmış ağıtların ayrı bir yeri vardır." (Arslan, 2018, s. 182). Bu tarihlerde genç yaşta

ölümlere duyulan üzüntüler, ölen kişinin dünyadan murat almamış olmasına dairdir. Dünyadan murat almadan gitmenin kederidir.

Divandaki tarihler ve ağıt arasındaki diğer benzerlik ölen kişilerin methedilmesidir. Bu tarih manzumelerinde gençler; gençlikleri, güzellikleri ve günahsızlıklarından ötürü övülmekte; bu bağlamı destekleyen muhtelif sıfatlarla tasvir edilmektedirler. *Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı*'nda ölen kişinin gençliği ölüme düşürülen tarihlerde "nev-res" (T.5/1) "nev-reste" (T.101/1), "nev-civân-ı nev-res" (T.275/3), "tıfl" (T.153/2), "tıfl-ı nev-zuhûr-ı gülnihâl" (T.160/1), "tıfl-ı nev-reste" (T.50/1), "ğonce-i nev-reste" (T.134/2), "tıfl-ı nev-âmed" (T.231/1), "küçücük kızcacı" (T.159/1), "şabî" (T.5/2), "şabıyye" (T.108/1), "cevânlığ" (T.27/5), "nev-cevân" (T.78/3), "nev-civân" (T.214/2), "tâze vü ter sünbül" (T.224/2), "tâze gülberg-i ten" (T.242/3), "tâze ğonce-re's" (T.137/1), "verd-i ter" (T.259/2), "civân-ı tâze" (T.81/1), "ğonce-i ter" (T.130/2), "gül-i tâze re's-i bâğ-ı cihân" (T.74/2), "bâğ-ı devrânîñ tâze re'si" (T.130/3), "nâ-şüküfte gül" (T.224/2), "muţarrâ ğonce-i şüküfte" (T.243/2), "ğonce-i nâ-şüküfte" (T.82/1), "nâ-şüküfte" (T.130/2) şeklinde ifade edilir. Burada gençliği ifade eden asıl kelimeler "nevreste", "ter", "tâze", "tıfl", "şabî", "küçücük kızcacı", "nev-civân", "cevânlığ" ve "civan" dır.

Divandaki ölüme düşürülen tarihlerde gençlik benzetme vasıtasıyla da vurgulanmaktadır. "Gülğonce" (T.5/3), "ğonce-i bâğ-ı sürür" (T.16/1), "ğonce-i latîf," (T.26/1), "ğonce-i nâ-şüküfte" (T.82/1), "ğonce-i ra'nâ" (T.153/2), "gülğonce-i gülzâr-ı işmetgâh" (T.52/2) ve "gül-ğonce-i bâğce-i hayvânî" (T.167/1) ifadeleri ölen kişinin gençliğini benzetme yoluyla karşılamaktadır. Gençler, gül goncasıdır. Açılmadan bu âlemden göçüp gitmişlerdir.

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'nda ölüme düşürülen tarihlerde ölen kişinin bekar oluşu "bikr-i nev-reste" (T.173/2), "duhter-i bikr" (T.184/1), "arûs-ı bikr" (T.213/4), "duhter-i pâkîze" (T.222/1) ve "dür-i nâ-süfte-i bahr-ı güher-zebân" (T.184/1) şeklinde ifade edilmiştir. Bu ifadelerde bekarlık "bikr" ve "dür-i nâ-süfte" ifadeleri ile karşılanmıştır. Ayrıca bu tarihlerde ölen kişinin günahsızlığı "ma'sûm" (T.44/5), "ma'sûme" (T.269/1) ve "gülğonce-i gülzâr-ı işmetgâh" (T.52/2) ifadeleri ile karşılanırken; güzelliği "gül-i ra'nâ" (T.42/1), "nâzende" (T.262/2), "gül-i nâzûk-ter" (T.113/2) ve "şems-i ğuhâ" (T.5/2) ifadeleri ile gül ve şems benzetmesi ile tasvir edilir.

2.4. Övgü

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'nda ölüme düşürülen tarihlerde ölen kişiler çeşitli nitelikleri ile övülmüştür.

2.4.1. Devlet Adamlarına Yapılan Övgüler

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'nda ölüme düşürülen tarihlerde övülen devlet adamları Kansu Paşa, Siyavuş Paşa, Ferhad Mehmed Paşa, Derviş Abdullah Paşa ve Mehmed Paşa'dır. Bu devlet adamları tarihlerde "emîr", "mîr", "ġâzî", "âşaf" ve "dâver" kelimeleri ile karşılanmış ve "mîr-i mîrân" (T.2/1), "kuţb-ı gerdûn-ı vezâret" (T.164/3), "şeyhü'l-vüzerâ" (T.216/2) tamlamalarında belirtildiği gibi meslekleri ile övülmüştür. Bu devlet adamlarının en önemli özelliklerinden biri kahramanlıktır. Bu bağlamda devlet adamlarının kahramanlığı "ġâzî-i celâdet-pişe dâver" (T.2/2), "dilîr-i pür-dil-âşüb u ġavġâ" (T.2/2), "mîr-i mîrân-ı maġâzî-pîrâ" (T.3/1) ve "Rüstem-i aşr bi-kavl-i kudemâ" (T.3/1) ifadeleriyle methedilmiştir. Bu ifadelerde kahramanlık; "celâdet-pişe", "dilîr", "maġâzî-pîrâ" ve "Rüstem" kelimeleri ile karşılanır. Rüstem; "Nerîman"ın torunu, Zâl'ın oğludur. Keykûbâd'ın asrından Keyhüsrev'in saltanatı sonuna kadar cihan pehlivânı, emîrü'l-ümerâ'dır." (Onay, 2023, s. 30). "Cesur, yiğit bir savaşıdır. İran şahı ne zaman dara düşse Rüstem'den yardım ister o da düşmanı dize getirip her defasında İran

halkını tehlikelerden kurtarır." (Açar, 2021, s. 290). Cesur savaşçı olarak bilinen Rüstem'den devlet adamlarının övgüsünde istifade edilmiştir.

Devlet adamlarının övüldüğü diğer bir hususiyet ise zekalarıdır. Bu bağlamda devlet adamları "hüsn-i tedbirde Aristo idi ol Eflâtun"(T.216/5) mısraında Aristo ve Eflatun'a benzetilmiştir. Aristo; "Eski Yunan filozoflarının meşhurlarından ve büyüklerindedir. Melikü'l- Hükema lakabını almıştır. Şark edebiyatında akıl ve tedbire timsal olarak zikrolunur." (Onay, 2023, s. 54). Eflatun; "Eski filozofların en büyüğüdür. Nazımda felatun şeklinde de kullanılır. Edebiyatımızda akıl ve zeka timsali olarak görülmüştür." (Onay, 2023, s. 133). Görüldüğü gibi edebiyatımızda akıl ve zekanın timsali olarak zikredilen kişilerden *Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı*'nda ölen devlet adamlarının övgüsünde istifade edilir.

Ayrıca bu tarihlerde devlet adamları keramet, takva, ilim ve irfan sahibi olmaları bakımından da methedilir. "Kerâmetli emîr" (T.2/1), "Zühd ü 'irfânda Ğazâlî idi ya Mevlânâ" (T.216/5) ifadelerinde devlet adamları irfan ve takva bakımından Gazali ve Mevlana'ya teşbih edilmiştir. Devlet adamları ahlaki nitelikleri ve yaratılış özellikleri de teşbih vasıtasıyla övülür. "Âşaf-ı şeh-meşreb ü dervîş nihâd-ı şâf-dil" (T.72/1), "maḥrem-i esrâr-ı Mevlânâ-yı tâcü'l-evliyâ" (T. 164/2), "ârif-i 'ilm-i ledün" (T.164/3) ve "Âşaf-ı dervîş nihâd" (T.216/2) ifadelerinde devlet adamları; saf gönüllü ve dervîş yaratılışlı olma bakımından methedilmiştir. Bu devlet adamları; ilm-i ledün bilgisine mazhar, Mevlana'nın sırlarına vakıftır.

2.4.2. Tasavvuf Erbabına Yapılan Övgüler

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'nda ölüme düşürülen tarihlerde övülen tasavvuf erbabı; Haşim Baba, Felek Dede, Bali Hacesi, Şeyh Karabaş Efendi, Sufi Efendi, Şeyh İsmail Baba-yı Halveti, Zühdi Şeyh Ali, Şeyh Ali, Salacızade Şeyh Mustafa, Süleyman Baba ve Dervîş Baba'dır. Bu övgülerde tasavvuf ehli olan bu kişilerin hangi tarikatın müntesibi olduğu hakkında bilgiler mevcuttur. "Faḥr-i gürûh-ı Mevleviyân" (T.17/1), "kâdirî-meslek" (T.54/1) "Gülşen-i Bektaşiden bir gül-i büyâ" (T.190/1), "Celvetî" (T.230/1), "reşk-sâz-ı 'uşşâkî" (T.230/1) ifadelerinde kişilerin bağlı oldukları tarikatler ifade edilmiştir. Ayrıca tasavvuf ehli; halkı aydınlatma ameliyesi ile "mâh-ı gerdün-ı melâḥat" (T. 4/2), "meh-pâre-i zemâne" (T.59/1) "âftâb-ı bî-zevâl"(T. 4/1) ve "şem'-i cem'-i evliyâ" (T. 4/3) ifadeleriyle ay, güneş ve muma benzetilerek övülmüştür.

Tasavvuf ehli; divandaki ölüme düşürülen tarihlerde tasavvuf hayatının niteliklerini yansıtacak şekilde tasvir edilmiş ve methedilmiştir. "Zübde-i erbâb-ı şalâh u vera" (T.18/1), "zâhid-i ḥoş-tab' u selîmü'l-cinân" (T.18/1), "pîr-i 'atîk" (T.18/2), "şâhib-i faẓl u beyân" (T.18/2), "âşnâ-yı baḥr-ı raḥmet" (T.21/1), "âzîz-i ehl-i hâl-i pîriyâ" (T.94/1), "seccâde-pîrâ-yı edeb" (T.94/1), "zâkir-i Ḥaḳ" (T.94/2), "mürşid-i kâmil" (T.129/1), "pîr-i rûşen-dil" (T.94/1), "veliyy-i Ḥaḳ 'âzîz-i zü'l-'aṭâ"(T.129/1), "ârif-i 'ilm-i ledün" (T.129/1), "gülşen-i Bektaşiden bir gül-i büyâ" (T.190/1), "server-i abdâl-i Ḥaḳ" (T.190/2), "erkân-ı cihânda güher" dir. (T.190/2), "ehl-i dile reh-nümâ" (T.190/3), "tâc-ı ser-i esmâ-keşân" (T.229/1) ve "ehl-i dil" (T.229/2) ifadeleri tasavvuf ehlini karşılayan ifadelerdir. Mutasavvıflar, Allah'ı zikredenlerin başının tacıdır. Parlak; günahattan arınmış gönüllerdir. Fazilet sahibi gönül ehlidir. Yol göstericidir. Rahmet denizinin dostlarıdır. İlm-i ledün bilginleridir. Cihanın incileridir.

2.4.3. Mesleki Övgüler

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'nda ölüme düşürülen tarihlerde kişilerin meslekleri çağrıştıracak övgü ifadeleri kullanılmıştır. Bu bağlamda Vesveseli Hafız Efendi, Hafız İbrahim Efendi, Hafız Seyyid Mehmed Beg, Ahmed Efendi ve Hafız Mustafa'nın

övgüsünde hafızlıkla ilgili kelimelerden istifade edilmiştir. “Hâmil-i Qur‘ân” (T.80/2), “hoş-elhân” (T. 215/1), “şem‘-i mihrâb-ı vürü” (T. 215/2), “minber-ârâ-yı huşû” (T. 215/2) ve bülbül-i Qur‘ân-h‘ân” (T. 215/6) ifadeleri bu övgülere örnektir. Hafızlar; Kur‘ân’ın koruyucusudur. Vürü mihrabının ışığıdır. Huşu minberini süsleyen hoş sesli bülbüllerdir.

Nağme-sera olan Molla Hüseyin; “bülbül-i şâh-ı menâr” (T.217/1), “‘andelib-i hoş-nevâ” (T.217/1), “maḥfel-ârâ” (T.217/1), “tütü-i mir‘ât-i Qur‘ân-ı mecîd” (T.217/1), “maḥbûbu‘l-kulûb-ı ‘aşr” (T.217/3), “tarz u tavır u marifetde ḥâşılı yektâ” (T.217/4) ve nağme-i dil-süzda olmuşdu ferîd (T.217/4) ifadeleri ile methedilir. Molla Hüseyin’in hoş sesi; bülbül, andelib ve tuti benzetmesi ile karşılanmıştır. Molla Hüseyin; hoş sesli bülbüldür. Maḥfelin süsüdür. Kur‘ân aynasının papağanıdır. Gönül yakan nağmeleri ve marifeti ile eşsizdir, benzersizdir.

Şair ve sanatçılar da mesleklerini çağrıştıracak sözler ve benzetmelerle övülür. Hafız İbrahim Efendi, Kami Yahya Efendi ve Cürmi divandaki ölümle ilgili tarihlerde adı geçen şair ve sanatçılardır. Bu şair ve sanatçılar “nâşir-i eş‘âr-ı fenn-i Fârisî” (T.84/1), “şâ‘ir-i şîrin-zebân” (T.84/2), “Sa‘dî-i zemân” (T.84/2), “ser-defter-i kitâb-ı hattâtân” (T. 111/1), “Fâris-i ḥayl-i hüner” (T.123/1) ve “Bü ‘Alî-ḥikmet idi tıbbâ idi İbni Şerîf Mâhir olmuş idi her fende o maḥdüm-ı be-nâm” (T.123/3) ifadeleriyle mesleklerini çağrıştıracak sözler ve benzetmelerle övülür. Şairler, tatlı dillidir. Farsça şiirlerin naşiridir. Zamanın Sâdî’sidir. Hüner atının usta bisisidir. Hattat Kâmî Yahyâ Efendi ise hattatlar kitabının en başında gelen kişidir, hattatların reisidir.

2.4.4. Erkeklerle Yapılan Övgüler

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı’nda sıradan kişilerin ölümüne düşürülen tarihlerde ölen kişilerin kahramanlık, güzel ahlak, itibar, cömertlik ve takva sahibi olma sebebiyle methedildiği görülür. Kahramanlıkla ilgili övgü ifadeleri “kahramân-ṭab” (T.104/1), “şecâatli ser-âmed” (T.104/1), “merd-i şeci” (T.104/2), “şâh-bâz-ı cesûr u ḡayûr-ı bî-hemtâ” (T.114/1), “bahâdır güçlü kuvvetli er” (T.130/1), “zât-ı bahâdır” (T.225/1) ve “şâh-bâz-ı cesûr” dur.(T.114/1) Kişilerin kahramanlıkları “şâh-bâz”a teşbih edilmiştir.

Kişilerin güzel ahlakı; “aḥsen-i ḥaşlet” (T.98/1), “merd-i ḥalîm” (T.101/1), “şâhib-i aḥlâk-ı ḥâsen” (T.120/2) “fıkra-gü zât-ı niğû-ḥaşlet” (T.120/3), “zât-ı ḥalîm ü âzâde” (T.146/1), “sütüde-ḥulḳ” (T.146/2), “nazîri yoğ idi ḥilm-i edebde dünyâda” (T.146/2), “‘iffet ü taḳvâda niğû-ḥaşlet” (T.154 /2), “muttaḳî şâhib-vera‘ bir zât” (T.138/3), “maḫhar-ı ḥulḳ-ı kerîm” (T.170/1), “merd-i ḡayûr” (T.225/1), “iş-güzâr” (T.130/3), “ḡayûr-ı bî-hemtâ” (T.114/1), ḡayret-keş (T.50/3), “merd-i ḡayret-keş” (T.60/1), “ḡayûr-ı şâhib-i ḥulḳ-ı ḥâsen” (T.60/1), “melek dense sezâ nev‘-i beşerde bî-gümân” (T. 227/2), “seḫâvet kânî” (T.170/1), “maḫhar-ı ḥulḳ-ı kerîm” (T.170/1), “himmeti ‘âlî” (T.90/4), “mürüvvetli” (T.90/4) ve “mükrim” (T.91/2) ifadeleri ile karşılanmıştır. Bu kişiler çalışkanlıkları, edepi, sakin olmaları, güzel ahlakları, cömertlikleri ve günahsız olmaları bakımından övülmüşlerdir. Ayrıca ölen kişilerin şöhreti “mefḫar-ı a‘yân” (T.235/1), “zât-ı kerîmü ‘ş-şân” (T.235/1), “himem-kâr-ı mekârim-i tibâr” (T.236/1) ve “şâhib-şervet-i bî-iḥtişâm” (T.271/3) sözleri ile methedilmiştir.

Ölen kişilerin dine bağlılığı “taḳvâ-pişe-i devr-i zemân” (T.227/1), “‘âbid” (T.165/2), “taḳvâ-şî‘âr zâhid” (T.165/2) ve “derviş-meşreb” (T.170/3) ifadeleri ile karşılanmış; ilim sahibi olmaları ise “faḳîḫ ü ‘âlim ü dânâ” (T.148/2), “mezîd-i ḥilm ile olmuşdu yektâ” (T.148/3) ve “‘âlim” (T.165/2) sözleri ile övülmüştür.

2.4.5. Kadınlara Yapılan Övgüler

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'nda ölüme düşürülen tarihlerde kadın; iffet, edep, hayır işleme ve örtünme bakımından övülür. Divanda kadınların iffetli olması "iffet-kaşın-i pür-mâye (T.11/1), zîver-i 'iffet (T.29/4), gence-i bağ u şalâh-ı 'iffet (T.169/1), bânü-yı 'iffet bî-nişân (T.208/1), 'iffet-ârâ-yı zümre-i nîsvân (T.218/1), 'iffet-ârâ zât (T.142/2) ve zîb-i 'iffet (T. 239/1)" ifadeleri ile karşılanmıştır. Ayrıca kadınlar, edep sahibi olmalarıyla da methedilmiştir. Bu bağlamda kadınlar için "tütü-i mestüre-i mir'ât-i edeb" (T.29/1), "mîve-i naḥl-i edeb" (T.41/2), "gülnihâl-i edeb" (T.126/2), "gül-i bağ-ı edeb" (T.141/2) ve "gül-i ra'nâ-yı edeb" (T.242/1) ifadeler kullanılmıştır. Kadınlar; edep ağacı, edep ağacının meyvesi, edep aynasının papağanı, edep bahçesinin gülüdür. Edep sahibi kadınlar; güle, gül ağacına, meyveye ve papağana benzetilmiştir.

Divanda ölüme düşürülen tarihlerde kadın, günahsız olması bakımından methedilmiştir. Bu tasvirlerde günahsızlık "işmet" kelimesi ile karşılanmıştır. Kadının günahsızlığı; "cevher-i 'işmet" (T.29/4), "nerd-i beyt-i 'işmet" (T.40/2), "gülğönce-i gülzâr-ı 'işmetgâh" (T.48/2), "işmet-penâh u 'iffet-ârâ şâliḥa" (T.55/1), "işmet-perver-i devr-i zemâne" (T.145/1), "iffet-güster-i devr-i zemâne" (T.166/1), "şalâh-ı 'işmet (T.166/3)", "arûs-ı ḥacle-i 'işmet" (T.126/3), "gülbün-i 'işmet" (T.208/2), "ḥatun-ı 'işmet-makrûn" (T.233/1), "nev-nihâl-i çemenistân-ı cihân-ı 'işmet" (T.242/1) ve "zîb-i 'işmet" (T.244/3) tamlamaları ile ifade edilmiştir. Kadınlar; ismet bağının gülüdür, fidanıdır, utangaç gelinidir. İsmet cevheridir.

Divanda kadınların ölümü üzerine düşürülen tarihlerde kadınlar haya sahibi olmaları bakımından övülür. "Hilm ü ḥayâda bî-nazır" (T.40/3), "gülbün-i bağ-ı ḥayâ" (T.41/2) ve "serv-i gülistân-ı ḥayâ" (T.242/1) ifadelerinde kadın; haya bahçesinin gülüne ve servi ağacına benzetilmiştir. Ayrıca bu tarih manzumelerinde kadınların güzellik unsurlarından da bahsedilir. "Gönce-i ra'nâ" (T.30/1), "nâz-perver gönce-i gülşen-serây-ı ḥânümân" (T.16/1), "dil-rübâ" (T.16/1), "meh-rû" (T.26/2), "gül-i ra'nâ" (T.38/3), "gül" (T.42/3), "tuḥfe gülbün-i nâzük-terîni devrânî" (T.126/2), "ayın on dördü" (T.126/4), "lâle-i al-ı şakâyıḳzâr-ı Nu'mânî" (T.213/2), "muḥarrâ gence-i şükûfte" (T.243/2), "verd-i ter" (T.259/2), "güzlâr-ı letâfet" (T.38/1), "gül-berg-i şeref" (T.128/1), "gönce-i bağ-ı sürür" (T.16/1), "gevher-i lâlâ" (T.29/3) ve "dürr-i şemîn" (T.41/3) ifadeleri kadınların güzelliğini betimlemektedir. Kadın; güldür, goncadır, ay yüzlüdür, nazik gül fidanıdır, laledir, gül bahçesidir, gül yaprağıdır. Parlak incidir. Kadın güzelliği, muhtelif doğa unsurlarından istifade edilerek tasvir edilmiştir.

3. Dua ve Temenni

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'nda ölüme düşürülen tarihlerin son beyitlerinde ölen kişi için dua edilir, temennilerde bulunur. Şair; bu beyitlerde ölen kişinin cennete gitmesini, Hakk'ın rahmetine mazhar olmasını ve şefaate erişmesini niyaz etmektedir.

3.1. Cennet Talebi

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'nda ölüme düşürülen tarihlerin son beyitlerinde cennetin talep edildiği ifadelerde cennet doğrudan ya da cennetle ilgili unsurlardan istifade edilerek zikredilir. Cennet, aşağıdaki ifadelerle talep edilmiştir.

Tablo 3. *Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı*'nda Ölüme Düşürülen Tarihlerde Cennet Talebi

keremiñle maḳâm-ı a'lâya sezâ ola (T.11/3)	(Ya Rab) kereminle yüce makama layık olsun.
menzil-i 'âlîye seyrângâh-ı 'ulyâyâ erişdir (T.31/5)	Yüce makama, çok yüce gezinme yerine ulaştır.
İlâhî ravza-yı 'illiyine ilḥâḳ et (T.15/3)	Ya Rab, cennetin en yüksek makamına ulaştır.

Hağ menzilin mağām-ı cinān ede (T.27/6)	Allah, meskenini cennetler makamı etsin.
ğarārgāhı cāy-ı cinān ola (T.30/9)	Meskeni cennetler makamı olsun.
revānına cennet cāy-ı ferağ-fezā ola (T.40/5)	Ruhuna cennet iç açıcı yer olsun.
gūlzār-ı ‘adene sākine ola (T.43/5)	Cennetin gül bahçesinde ikamet eden kimselerden olsun.
aña na‘im berin içre ‘ālī mekân vere (T.48/9)	(Allah) Ona en yüce cennet içinde yüce makam versin.
İlāhī meskeni cennet olsun (T.54/5)	Ya Rab, makamı cennet olsun.
Leb-i kevşerde mesken-ğır ola (T.57/6)	Kevser ırmağının kenarında ikamet etsin.
ārāmgāhı ol dāru‘n-na‘im ola (T.62/3)	Dinlenme yeri, “nimetler evi” olan cennet olsun.
Hağ Te‘ālā rūhunu firdevs-i berine şāyān ede (T.94/5)	Allah, ruhunu yüce Firdevs’e layık etsin.
menzili cennet ola (T.102/3)	Mekānı cennet olsun.
İlāhī sākini dārū‘s-sürūr-ı cāvidān olsun (T.104/4)	Ya Rab, ebedî ferahlık mekanı olan cennette ikamet etsin.
mekān-ı Hācī İbrāhīm gūlistān-ı cinān olsun (T.104/5)	(Hacı İbrahim’in) mekānı cennetlerin gül bahçeleri olsun.
sūknāsı cennet-i ‘adn ola (T.106/4)	Mekānı Adn cenneti olsun.
me‘vāsı ħuld-ı a‘lā ola (T.107/4)	Yurdu en yüce cennet olsun.
bu gūlüne firdevs-i berin beyt-i ħicāl ola (T.114/7)	En yüce cennet olan Firdevs, bu gūlüne gelin odaları olsun.
Hağ Te‘ālā me‘vāsını dārū‘s-selām eyleye (T.117/7)	Allah, yurdunu “selamet evi” olan cennet eylesin.
Ĥudā anıñ mağāmını meydān-ı ‘adn ede (T.118/5)	Allah, onun makamını cennetin meydanı etsin.
āb-ı kevşeri nūş eyle (T.119/6)	Kevser ırmağından içsin.
ħuld-ı a‘lāyı aña me‘vā kııl (T.121/5)	En yüce cenneti ona yurt et.
çemen-i ħuld-ı berine bülbül ola (T.122/5)	En yüce cennet bahçesinde bülbül olsun.
Cennetü‘l-‘adne sezā olsun (T.124/3)	Adn cennetine layık olsun.
gūlşen-i firdevs-i berini me‘vā eylesin (T.125/6)	En yüce cennet olan Firdevs’in gül bahçesini yurt eylesin.
Yā Rab mekānı ħuld ola (T.130/8)	Ya Rab, mekānı cennet olsun.
ħuld-ı berin rūhuna cāy ola (T.136/4)	En yüce cennet, ruhuna mekân olsun.
Cennetü‘l-‘adni aña mağām vere (T.144/4)	Adn cennetini ona yurt etsin.
Rūhunuñ ārāmgēhi cinān-ı ‘āliyāt ola (T.148/5)	Ruhunun dinlenme yeri, âlî cennetler olsun.
ğaşr-ı şafā-yı me‘vāda ikāmet eyleye (T.152/5)	Cennetin sevinç köşkünde ikamet etsin.
ğuşūr-ı Cennet lāne olsun (T.154/5)	Yuvası cennet köşkleri olsun.
Mağām u cāyı ziyāfetgeh-i behişt olsun (T.156/4)	Cennetin ziyafet meclisi makamı olsun.

Mevlâ anı na'ım-i rahmete dilir ede (T.156/4)	Allah, onu rahmet cennetine yiğit eylesin.
Simât-ı mağfiretle cennât-ı 'ulyâda seyr ola (T.157/5)	Çok yüce cennetleri bağışlanma sofrasıyla dolaşsin.
Rıgvân anıñ nâmına mışyâf-ı kerem-pîrâ desin (T.157/5)	Rıdvan meleği onun adına "cömertliği süsleyen yağmur" desin.
Yâ Rab lutfuñ ile maqâmın cennetü'l-mevâ eyle (T.157/6)	Ya Rab, lütfun ile makamını Meva cenneti eyle.
Yâ Rab simât-ı rahmetiñle cânı cinân içinde seyr ola (T.167/6)	Ya Rab, rahmet ziyafetinle canı cennetler içinde dolaşsin.
rûhuna firdevs-âşyâne ola (T.170/5)	Ruhuna Firdevs yuva olsun.
Âb-ı kevşerden hemişe bî-ḥavf u bîm nûş ede (T. 174/6)	Kevser ırmağından daima korkusuz bir şekilde içsin.
Rûhu zîb-i bezm-i şehri-i firdevs-i na'ım olsun (T.174/7)	Ruhu, Firdevs şehrinin meclisinin süsü olsun.
izîd ḥuld-ı berinde maqâmını eyleye (T.178/7)	Allah makamını en yüce cennet eylesin.
cennetde mâ-ı selveli nûş ede (T.179/5)	Cennette selvebil suyu içsin.
Ḥaḳ rûhuna cennetü'l-'adni mesken eyleye (T.186/5)	Allah, ruhuna Adn cennetini mesken eylesin.
Na'ım içre cây u maqâmı ola (T.193/4)	Cennet içinde makamı olsun.
Ḥudâyâ aña dârü's-selâmı ver (T.193/5)	Ey Rab, ona "selamet evi" olan cenneti ver.
Cennât-ı na'îmiñde ihsân aña mesken kıl (T.195/5)	Naim cennetlerini ona mesken kıl.
ḥuld-ı a'lâda seyrân eylesin (T.207/4)	En yüce cennette dolaşsin.
Rûhuna mülk-i behîşt-i câvidân me'vâ ola (T.222/7)	Ruhuna ölümsüzlük cennetinin ülkesi yurt olsun.
Rûh-ı Ḥavvâya ḥuld-ı berin câygede ola (T.224/4)	(Havva'nın) ruhuna en yüce cennet ikametgah olsun.
Mevlâ-yı Ğafûr meclisin cennet-i 'adn eyleye (T. 225/5)	Çok bağışlayıcı olan Allah, makamını Adn cenneti eylesin.
maḥalli câvidân cinân ola (T.227/6)	Makamı ölümsüzlük cennetleri olsun.
behîşt-i câvidânıñ şahınını sükna eylesin (T.228/4)	Ebedî cennet meydanını mesken etsin.
izîd-i Cevâd aña cinânda sükna vere (T.237/4)	Cömert olan Allah, ona cennetlerde makam versin.
Meskeni(n) cennetü'l-me'vâ eyle (T.244/5)	Makamı Meva cenneti olsun.
Başına cevâhir ala tâc cennet yeri ola (T.259/5)	Başına mücevher taç alsın, makamı cennet olsun.
Ravza-yı ğufrânıñ murğ-ı rûhu vâşılı olsun (T.263/6)	Ruh kuşu, merhamet cennetine ulaşsin.
kaşr-ı bağ-ı 'adn menzili ola (T.263/8)	Makamı Adn bahçesinin köşkü olsun.
me'vâda 'ıyş [u] tarab ede (T.268/5)	Cennette çalıp söyleyip eğlensin, yiyip içsin.

Anı cennette bir hürî-i minûya şâyeste kııl (T.275/6)	(Ya Rab) Onu cennette bir huriye layık et.
hür u gılmân ʻizzet ü ikrâmına lâyıķ olsun (T.73/4)	Huri ve gılman tarafından ağırılanmaya layık olsun.
hür u gılmân u ahibbâsıyla zevķ etsin (T.174/6)	Huri, gılman ve dostlarıyla sefa sürsün.
hür u gılmân istikbâle tesnim ile gele dehen-i rûh-ı revânın irvâ eylesinler (T.215/7)	Huri ve gılman karşılamaya tesnim suyu ile gelsin, ruhun ağzını suya kandırsın.
Ey Rahîm hür u gılmâna qarın tesnim nüş ede (T.263/6)	Ey merhametlilerin en merhametlisi Allah, huri ve gılmana yakın olsun; tesnim ırmağundan su içsin.
Maķâm-ı cennetü ʻl-isnâda cây-ı ârâmı olsun (T.80/6)	Dinlenme yeri, sığınılacak cennet makamı olsun.
sâkin-i cennât ile mazhar-ı gufrân ola (T.84/4)	Cennette ikamet edenlerle birlikte merhamete nail olsun.

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'nda ölüme düşürülen tarihlerdeki ölen kişi için talep edilen cennet; ebedî "menzil", "qarârgâh", "mesken", "ârâmgâh/ ârâmgēh" ve "süknâ" edilecek yerdir. Ölen kişilerin cennette ikamet etmesi istenir. Cennette ikamet etmek; "lâne ol-", "me'vâ kııl-", "cây ol-" ve "câygede ol-" eylemleri ile karşılanmıştır.

Cennetin niyaz edildiği bu ifadelerde cennet, zengin bir söz varlığından istifade edilerek karşılanır. Bunlardan bazıları "dâr" kelimesi ile tamlama şeklinde oluşturulmuş kelime gruplarından müteşekkildir. "Dârü'l-qarâr", "dâr-ı sürür", "dârü's-selâm", "dârü's-selâm", "dâr-ı cinân", "dârü'n-na'ım", "dârü'l-emân-ı vüs'at" ve "dârü'l-hulûd-ı adn" tamlamaları cenneti karşılayan kelime gruplarına örnektir. Bunların dışında bu manzumelerde cennet; "çemenzâr-ı cennet", "bâğ-ı cennet" ve "cennet-i a'lâ" ifadelerinde olduğu gibi "cennet" kelimesi ile tamlama oluşturacak şekilde ifade edilmiştir.

Divandaki tarihlerde cenneti karşılamak için cennetin çeşitli adlarından da istifade edildiği görülmektedir. Cennetin adları olan "firdevs", "huld", "me'vâ", "ravza", "na'ım" ve "adn" çeşitli benzetme ve kelime grupları ile defalarca kullanılmıştır. "Câvidân-ı firdevs", "dâr-ı firdevs", "firdevs-i na'ım", "firdevs-i a'lâ", "firdevs-i dil-cû"; "huld-ı berin", "cennet-i huld", "huld-ı a'lâ", "cây-ı huld-ı berin", "dârü's-sürür-ı huld-ı a'lâ"; "bâğ-ı me'vâ", "qarâr-ı şafâ-yı me'vâ", "cennetü'l-me'vâ", "haclegâh-ı cennetü'l-me'vâ"; "ravza-yı illiyyin", "ravza-ı Firdevs", "ravza-ı dârü's-selâm", "ravza-yı gufrân"; "na'ım-i câvidân"; "gölşen-i adn", "cennet-i adn", "diyâr-ı adn", "râhatu'l-ervâh-ı adn", "gölzâr-ı adn", "dârü'l-hulûd-ı adn", "bâğ-ı adn", "füşat-serây-ı adn" ve "emlak-ı adn" ifadeleri cennetin adlarından faydalanılarak oluşturulmuş kelime gruplarıdır.

Divanda cenneti karşılayan diğerkelimeseler ise "behişt" ve "illiyyin"dir. Bu kelimelerden "behişt-i câvidân", "haremgâh-ı behişt-i câvidân", "behişt-i berin", "hür-ı behişt", "ziyâfetgeh-i behişt", "heşt behişt", "şevb-i behişt"; "illiyyin", "manşib-ı firdevs-i illiyyin", "semt-i illiyyin" ve "bezm-i illiyyin" şeklinde istifade edilmiştir.

Divanda ölüme düşürülen tarihlerdeki dua ve temenni ifadelerinde cennet kelimesinin çoğulu olarak "cennât" ve "cinân" kelimeleri kullanılmıştır. Bu kelimeler "cennât-ı adn", "cennât-ı ulyâ", "gölşen-i cennât", "cennât-ı na'ım" ve "çemenzâr-ı cinân", "maķâm-ı cinân", "cây-ı cinân", "dârü's-selâm-ı cinân", "muķim-i cinân", "gölüstân-ı cinân", "murg-ı cinân", "türbetü'l-cinân", "hür-ı cinân", "şitâbân-ı cinân", "cinân-ı âliyat", "evc-i cinân", "ravza-ı gölzâr-ı cinân", "cinân semti", "bâğ-ı cinân" ve "bâğ-ı cinân-ı tûbâ" şeklinde cennet tasvirlerinde kullanılmıştır.

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'ndaki ölüme düşürülen tarihlerdeki dua ve temenni ifadelerinde cennetle ilgili benzetmeler de görülmektedir. Bu beyitlerde cenneti karşılayan "gülzâr-ı 'aden", "gülîstân-ı cinân", "çemen-i huld-ı berîn", "gülşen-i firdevs-i berîn", "ravza-ı gülzâr-ı cinân", "kaşr-ı bāğ-ı 'adn", "gül-i bāğçe-i rahmet-i Rabb-i Şamed", "çemenzâr-ı cinân", "gülşen-i cennât", "gülşân-ı bekā", "çemenzâr-ı cennet", "bāğ-ı cennet", "bāğ-ı 'adn", "gülzâr-ı 'adn", "gülşen-i 'adn", "bāğ-ı cinân", "gülşen-serây-ı ber-çarâr", "bāğ-ı me'vâ", "çemen-i şofa-yı mülk-i bālâ" ve "çemenistân-ı şafâ" tamlamalarında cennet; bahçeye benzetilerek tasvir edilmiştir.

Bahçe karşılığı olarak divanda eşanlamlı birçok kelime kullanılmıştır. Bunlardan "gülzâr", "gülîstân", "gülşen", "gülşân", "bāğ", "bāğçe", "çemen", "çemenzâr" ve "çemenistân" Farsça; "ravza" ise Arapçadır. Bahçe şeklindeki cennet tasavvurunda Kur'ân-ı Kerîm'deki cennet tasvirleri etkili olmuştur. Cennet; ayetlerde "bahçeler ve üzüm bahçeleri" (Ne'be, 78/32), "bahçeler ve pınar başları" (Duhân, 44/52), "cennetin has bahçeleri" (Rûm, 30/15) bahçe şeklinde tasvir edilmiştir. "Nimetlerle dopdolu cennetlerde" (Sâffât, 37/42) "Türlü türlü meyveler" (Sâffât, 37/41) bulunmaktadır. Görüldüğü gibi "Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli surelerinde, eşsiz güzelliklerin toplandığı bir mekân, daha doğrusu bir bahçe olarak (cennet kelimesi de bahçe anlamına gelmektedir) tasvir edilen cennet" (Ayvazoğlu, 2020 s. 87). Hanyalı Nûrî Osmân'ın tarih manzumelerinde de bahçe şeklinde tasavvur edilmiştir.

Ayrıca *Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı*'nda ölüme düşürülen tarihlerde cennet; "şehir-i firdevs-i na'îm", "mülk-i behîşt-i câvidân" ve "karye-i dârü's-selâm" tamlamalarında olduğu gibi şehir, karye ve ülke şeklinde tasavvur edilmektedir. Cennet tasvirlerinde şehir müktesabatından istifade eden şair, cennetin mimari yapılarına da yer verir. "Kaşr-ı şafâ-yı me'vâ", "kaşr-ı bāğ-ı 'adn", "kule-i rûh-âbâd", "kâşâne-i cennet" ve "kuşûr-ı cennet" tamlamalarındaki "kulel", "kâşâne", "kaşr" ve onun çoğulu olan "kuşûr" kelimeleri köşk ve saray manasına gelmekte; cennetteki mimari yapıları karşımaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'deki cennet tasvirlerinde de bu mimari yapılarından bahsedilmektedir. "İçinden ırmaklar akan ve içinde ebedi kalacakları cennet köşkleri" (Ankebût, 29/58) "Adn cennetlerinde çok güzel köşkler" (Tevbe, 9/72) ayetlerinde köşkler ve meskenlerden bahsedilir. "Müslüman edebiyatlarında Kur'an'daki cennet tasvirlerine sık sık atıflarda bulunulmuş olması, cennet tasavvuruyla bahçelerde uygulanan mimari arasındaki ilişkinin unutulmadığını gösterir." (Ayvazoğlu, 2020, s. 89). *Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı*'ndaki cennet tasavvurunun Kur'ân-ı Kerîm'deki ve müslüman edebiyatlarındaki cennet tasviri ile örtüştüğü görülmektedir.

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'nda ölüme düşürülen tarihlerdeki dua ve temenni beyitlerinde cennet hayatının mahiyeti ile ilgili bilgilere de yer verilmektedir. Cennet, "ziyâfetgeh-i behîşt"dir. Orada insanlar "hür u gilmân u ahibbâsıyla zevk et(sin)"erek yaşar. Orası sonsuz, sevinç ve ferahlık mekanı olan "dârü's-sürûr-ı câvidân"dır. Selamet evi olan "dârü's-selâm"dır. Emniyet içinde yaşanılacak "dârü'l-emân"dır. "Me'vâda 'ıyş [u] tarab ed(e)"ilir. "Hür u gilmân 'izzet ü ikrâmına" mazhar olunur. Cennet; sonsuzluğun huzur mekânıdır. "Na'îm-i rahmet" olan rahmet nimetleri ile donatılmış yurttur. "Âb-ı kevşerden hemîşe bî-havf u bîm nûş ede" mısraında belirtildiği gibi bütün korkulardan emin olunma yeridir.

Cennetin mahiyeti ile ilgili bu tarihlerde değinilen diğer bir husus ebedi yaşamla ilgilidir. Cennet, ebedi yaşam mekânıdır. Divandaki ölüm tarihlerinde cennet hayatının ebediliği "dârü'l-çarâr", "dârü'l-bekâ", "bekâ", "küy-ı bekâ", "semt-i bekâ", "mülk-i bekâ", "bekâ gülşeni", "mihrâb-ı bekâ", "dârü'l-hulûd", "haremgâh-ı behîşt-i câvidân", "na'îm-i câvidân", "serây-ı câvidân", "gâr-ı bekâ", "âlem-i bâkî", "mülk-i bâkî", "serây-ı ebed", "fezâ-yı câvidân" ve "câvidân-ı firdevs" tamlamaları ile ifade edilir. Bu

taamlamalardaki “beķā”, “cāvidān” ve “bāķi” kelimeleri ebediliği, ölümsüzlüğü ifade eder. Cennet hayatının ölümsüzlüğü, Kur’ân-ı Kerîm’de “Onlar cehennemden huşlultısını bile duymazlar. Canlarının istediği nimetler içinde ebedi olarak kalırlar.” (Enbiyâ, 21/102), “içinde edebiyen kalacakları Adn cennetleri”(Tâ-hâ, 20/75-76), “devamlı kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetleri” (Mâide, 5/85) şeklinde ifade edilmiştir. Tarihlerinde cennetin ebediliğini vurgulayan sûfi şair Hanyalı Nûrî Osmân için “Ölüm hiçbir zaman bir hiçlik kuyusu olarak anlaşılmamış ve hatta Tanrı’ya ulaşmanın kapısı olarak kabul edilmiştir. Bu estetik anlayışla Tanrı’ya duyulan aşk, insanı bütün korkulara karşı özgür kılmış, ab-ı hayat gibi kabul edilerek ölümsüzlüğe erişilmiştir.” (Genç, 2018, s. 135).

Görüldüğü gibi Hanyalı Nûrî Osmân’ın cennet algısı, Kur’ân-ı Kerîm’de geçen cennet tasvirleriyle örtüşmektedir. Cennet hayatının ebediliği, huzuru, emniyeti ve mimarisi şairin tarih manzumelerinde şiir tefsiri ile izah edilmiştir. Şair için ölüm; cennetteki ölümsüzlüğün, huzurun ve sükutun başlangıcı demektir. Divandaki tarihlerde doğrudan cenneti karşılayan kelimelerin dışında cennetle ilgili unsurların ifade edildiği dua ve temenniler mevcuttur.

3.1.2. Cennetle İlgili Unsurlar

Hanyalı Nûrî Osmân Dvânı’nda ölüme düşürülen tarihlerdeki dua ve temenni ifadelerinde cennetle ilgili unsurların zikredildiği görülür. Bu unsurlar cennet ırmakları, huri ve gılman, rıģvan meleği, sündüs ve istebraktır.

Cennet ırmakları olarak “âb-ı kevser”, “selsebil” ve “tesnîm” anılmaktadır. Ölen kişinin “âb-ı kevşeri nüş eyle(mesi)”, “mâ-ı selseli nüş et(mesi)” ve “tesnîm” ile ağırlanması istenir. Kevser; “sözlükte ‘çok, pek çok’ anlamında bir sıfat veya ‘ırmak’ manasında bir isim kevser yine de Hz. Muhammed’e ayrılan, bütün cennet ırmaklarının kendisinden doğduğu büyük bir su kaynağını veya nehri ifade etmektedir.” (Ertürk, 1997, s. 546). “Mâ-ı selsel” ise cennet pınarlarından olan selsebil’dir. Selsebil; “cennet pınarlarından birinin ismi ya da sıfatı” manasına gelen kelime, Kur’ân-ı Kerîm’de İnsân Sûresi’nde 17.-18. ayetlerde geçmektedir. Nahivciler ve tefsirciler kelimeyi farklı manaları ihata edecek şekilde değerlendirmişlerdir. Bazılarına göre selsebil kelimesi “selsel” ve “selsâl” kelimeleri ile aynı manada olup sıfat türünde bir kelime olduğunu savunur. Kelimenin manası ise “kesintisiz ve hızlı akma” demektir. İçecekleri için de “tadı iyi, içimi kolay, boğazdan kolayca geçen” manasına gelmektedir. Bazı nahiv ve tefsirciler ise selsebilin özel bir isim olduğunu, cennetteki bir ırmağın adı olduğunu ifade eder. (Cebeci, 2009, s. 447). Ölen kişi için “tesnîm nüş ede” temennisinde geçen tesnîm; Mutaffifin Sûresi’nde zikredilen bir pınardır. (Mutaffifin, 83/25-26).

Bu tarihlerdeki temenni ifadelerinde cennetle ilgili zikredilen diğer varlıklar ise huri ve gılmandır. Ölen kişinin “hür u gılmân ‘izzet ü ikrâmına lâyıķ ol(ması)”, “hür u gılmân u ahibbâsıyla zevķ et(mesi)” niyaz edilir. Cennet ehlini karşılamaya “hür u gılmân tesnîm ile gel(ir).” Cennet; “hürü’l-’în” olan iri gözlü hurilerle “me’vâda ‘ıyş [u] tarab et(me)” yeridir, eğlenme mekanıdır. Cennet; izzet ü ikram yeridir, orada insanlar huri ve gılmanın hizmetine mazhar olur.

“Cennetin bekçisi olan ve cennetin kapısında bekleyen melek”(Çağbayır, 2017, s. 4839) olan Rıdvan, divandaki ölüme düşürülen tarihlerdeki temennilerde zikredilen diğer bir cennet unsurudur. Ölen kişinin Rıdvan tarafından karşılanması, Rıdvan’la dost olması talep edilmiştir. Ayrıca genç yaşta vefat eden bir kıza “Rıģvân eyleye ihsân-ı kül” (T.213/4) ifadesiyle Rıdvan’ın ihsanda bulunması istenmiş; “Südüs ü istebrak u cennetden etsinler cihaz” (T.213/4) mısraı ile bu kızın çeyizinin südüs ve istebraktan olması talep edilmiştir. Südüs; “Kur’ân-ı Kerîm’de cennet elbiselerinin dikileceği bildirilen kumaş; ince ve kalın diba”dır (Çağbayır, 2017, s. 5314). İstebrak; “Sırma ile

işlenmiş bir tür ipekli kalın kumaş" (Çağbayır, 2017, s. 2797) manasındadır. Cennette gitmesi talep edilen kişilerin cennette kimlerle olacağına dair temenniler de divandaki ölüme düşürülen tarihlerde yer almaktadır.

Tablo 4. *Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'*nda Ölüme Düşürülen Tarihlerdeki Cennetle İlgili Unsurlar

cennet içre evliyâ ile hem-dem ola (T.9/4)	Cennet içinde veliler ile dost olsun.
Rûhu ebû 'l-enbiyâ ile Hâli'l olsun (T.9/5)	Ruhu, "Peygamberlerin babası" Hz. İbrahim ile arkadaş olsun.
'adn içinde Kübrâya hem-dem ola (T.11/4)	Cennet içinde Zehra'ya arkadaş olsun.
cennet içre havrâ'ya hem-dem ola (T.26/4)	Cennet içinde hurilerin arkadaşı olsun.
İlâhî rûhunu ehl-i cinâna mülhâk kıl (T.27/5)	Ya Rab, (onu) cennetler topluluğuna kat.
Yâ İlâhî anı mahrem-i gılmân-ı cihân kıl (T.70/3)	Ya Rab, onu dünya gılmanının dostu yap.
riğvân-ı cinânla hem bezm ola (T.95/5)	Cennetlerin bekçisi olan Rıdvan meleği ile sohbet arkadaşı olsun.
Kâşâne-i cennetde hürûn hem-demi ola (T.95/6)	Cennet köşkünde hurinin sohbet arkadaşı olsun.
cinân içre aşhâb-ı yemîne nedîm olsun (T.96/2)	Cennette ameli sağdan verilenlere arkadaş olsun.
Melekler hem-dem ü yârânı erbâb-ı na'im olsun (T.96/5)	Melekler arkadaşı, dostları cennet ehli olsun.
Yâ İlâhî anı mülhâk-ı bezm-i Zehrâ kıl (T.101/2)	Ya Rab, onu Zehra'nın meclisine tabi kıl.
firdevsde ilhâk u qarîn-i şühedâ ola (T.109/6)	Firdevs cennetinde şehitlere yakın olsun, şehitler arasında yer alsın.
na'im içinde hür-ı bâkiyât hem-demi olsun (T.148/4)	Ölümsüz huriler, cennette arkadaşı olsun.
Aña hür-ı cinânı hem-dem kılıp (T.166/5)	(Allah) Ona cennetlerin hurisini arkadaş etsin.
Hudâyâ hem-sâye-i Zehrâ olup (T.170/5)	Ya Rab, Zehra'nın arkadaşı olsun.
Hür u gılmâna ol mihmân-ı cân muqârin olsun (T.171/4)	O, ruh misafiri huri ve gılmana kavuşsun.
İmâm-ı Hanbelî aña hem-dem et (T.179/6)	(Ya Rab) İmâm-ı Hanbelî'yi ona arkadaş et.
Hudâyâ rûh-ı vâlâsın hür-ı cinâna hem-dem et (T.184/4)	Ya Rab, yüce ruhunu cennet hurisine arkadaş eyle.
Rabb-i Hamîd hem-dem-i şah-ı şehîdân eylesin (T.217/6)	Kulları tarafından övülen Allah, (onu) şehitlerin sultanına arkadaş eylesin.
Yâ Müste'an anı hem-dem-i Zehrâ-yı Kübrâ kıl (T.147/6)	Ya Rab, onu Zehra'ya dost eyle.

*Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'*nda ölüme düşürülen tarihlerdeki dua beyitlerinde ölen kişinin cennette kimlerle beraber olacağına dair temennilere yer verilir. Cennette bu kişilere yakın olmak; "hem-dem ol-", "hâli'l ol-", "mülhâk kıl-", "mahrem-i kıl-", "nedîm ol-", "ilhâk u qarîn ol-", "hem-sâye ol-" ve "muqârin ol-" eylemleri ile ifade edilmiştir.

Ölen kişilerin cennetle evliyalara, şehitlerle, ameli sağ taraftan verilenlerle ve cennet ehli ile yakın olması talep edilir. Bunların dışında belli şahıslara da yakın olmak istenmektedir. Bunlar “ebū’l-enbiyā”, “Kübrā”, “Zehrā-yı Kübrā”, “İmām-ı Hanbeli” ve “şāh-ı şehidān”dır. Ebū’l-enbiyā, “Peygamberlerin babası; Hz. İbrahim’dir (Çağbayır, 2017, s. 1689). Hanbeli; Ahmed b. Hanbel; “Hanbeli mezhebinin imamı, muhaddis, fakih”tir. (Kandemir, 1989, s. 75).

Kadınların ölümü üzerine düşürülen tarihlerde ölen kişinin cennette Hz. Fatıma ile dost olması talep edilir. Bu temennilerde Hz. Fatıma; “Zehrā-yı Kübrā”, “Betül “ve “Zehrā” lakapları ile karşılanmıştır. Ayrıca “be-rūḥ-ı pāk-i Betül” ifadesiyle Hz. Fatıma’nın temiz ruhundan bahsedilmekte “meclis-i esnā’-ı Zehrā” (T.30/3) tamlamasında Hz. Fatıma’nın yüce meclisi övülmektedir. Ölen kadınların ise bu meclise ilhak olmaları talep edilmektedir. Hz. Fatıma’nın “lakabı ‘beyaz, parlak ve aydınlık yüzlü kadın” anlamında Zehra olmakla birlikte ‘iffetli ve namuslu kadın” anlamındaki Betül lakabıyla anıldığı da görülmektedir.” (Kandemir, 1995, s. 219). *Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânî*’nda kadınların ölümüne düşürülen tarihlerde ölen kadınlar, iffet ve ismet sahibi olmaları bakımında Hz. Fatıma’nın bu lakaplarından istifade edilerek övülmüştür. Bu sebeplerden ötürü ölen kadınların Hz. Fatıma’nın meclisine layık olduğu ifade edilerek cennette Hz. Fatıma’nın yakınında olmaları niyaz edilmiştir. Ayrıca ölen kişilerin “rıgvân-ı cinān” ve “melekler” ile arkadaş olması; “ḥūr”, “ḥūr-ı cinān”, “ḥūr-ı bâkiyât”, “ḥūr-ı cinān”, “Hūr u ḡilmān”, ve “ḡilmān-ı cihān” ifadeleri ile karşılanan cennetin hizmetkarları olan huri ve gılmana yakın olması istenir.

3.2. Rahmet İsteği

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânî’ndeki ölüme düşürülen tarihlerde dua ve temenni beyitlerinde ölen kişi için Allah’ın rahmeti talep edilir. Bu ifadelerde rahmet; “rahmet”, “‘afv”, “mağfîret”, “kerem” ve “ḡufrān” kelimeleri ile karşılanır. “Rahmet et-” eylemi ise “ḡarîḳ-i mağfîret et-”, “ḡarḳ kıl-”, “müstaḡraḳ et-”, “cürmünü ‘afv et-”, “rūḥuna rahmet ol-”, “şâyeste ol-”, “āmırzış eyle-”, “ḡünāḥın mağfūr et-” ve “cürm ü ḡünāḥın yarlığa” şeklinde ifade edilir. Rahmet, aşağıdaki dua ifadelerinde şöyle talep edilmiştir.

Tablo 5. *Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânî*’ndeki Ölüme Düşürülen Tarihlerde Rahmet İsteği

anıñ rûḥunu ḡarîḳ-i mağfîret et. (T.9/4)	Ruhunu affına boḡ.
Yâ Rab anı ḡarîḳ-i rahmet eyle. (T.10/5)	Ya Rab, onu rahmetine boḡ.
Yâ Sübhān anı müstaḡraḳ-ı deryā-yı rahmet eyle. (T.15/3)	Ya Allah, onu rahmet denizine boḡ.
aña rûz [u] leyāl envā’-ı ‘ināyātın olsun. (T.19/6)	Ona gündüz gece (devamlı) çeşitli lütufların olsun.
anıñ cevānlığına şefkat ile luḡf eyle. (T.27/5)	Onun gençliğine merhamet ederek onu baḡışla.
Yâ İlāḫî anı ḡarḳ-ı muḫîḡ-i rahmet kıl. (T.30/8)	Ya Rab, onu rahmet denizine boḡ.
Mevlā maḡz-ı kereminden cürmünü ‘afv ede. (T.29/8)	Allah, halis keremiyle günahlarını baḡışlasın.
Rabb-i Ḳadîr anı müstaḡraḳ-ı rahmet ede. (T.29/8)	Tükenmez kudret sahibi olan Allah, onu rahmetine boḡsun.
ārāste-i ziver ü zîb-i ḡufrān eyle. (T.30/8)	Merhametin süsü ile süsle.
Ḥudāyā rûḥunu müstaḡraḳ-ı deryā-yı rahmet kıl. (T.31/5)	Ya Rab, ruhunu rahmet denizine boḡ.
bi-ḡaḳḳ-ı Peyḡam-ber bekāda mağfîret eyle.	Hız. Muhammed hakkı için ahirette (onu)

(T.32/6)	bağışla.
Rûhunu luţfuñ ile raħmete ğarık eyle. (T.40/4)	Ruhunu kereminde rahmete boğ.
Yâ İlâhî anı ğarık-ı muħit-i mağfiret kıl. (T.51/4)	Ya Rab, onu rahmet denizine boğ.
baħr-ı ğufrâna müstağrak ede. (T.64/3)	Merhamet denizine boğsun.
Sezâ-yı 'âţfet-i Rabb-i Müste'an olsun. (T.65/4)	En büyük güç sahibi Allah'ın merhametine layık olsun.
Ğaffâr cürmünü 'afv ede. (T.65/4)	Bağışlaması çok olan Allah, günahlarını bağışlasın.
şâyeste-i ğufrân-ı Ğudâ ola (T.71/3)	Allah'ın merhametine layık olsun.
Mevlâ-yı Raħîm cürmünü 'afv ede (T.71/3)	Yarattıklarına çok merhamet eden Allah, günahlarını bağışlasın.
hem-vâre rûhuna raħmet ola (T.72/6)	Ruhuna daima rahmet olsun.
Ğazret-i Rabb-i Şekûr rûhunu şâd eylesin (T.84/4)	Doğru yoldakileri mükafatlandıran Allah, ruhunu selamete erdirdin, sevindirdin.
Ğudâ lâyıķ-ı dîdâr edip cürmün 'afv ede (T.91/3)	Allah, güzel yüzünü (tecellî) görmeye layık edip günahlarını bağışlasın.
Ğazret-i Rabbü'l-Ğafûr kârın temâm eyleye (T.91/3)	Kullarının günahlarını örten Allah; amellerini ikmal etsin, noksanlarını yok sayсын.
Ğazret-i Ğallâķ Ğafûruñ mağfuru ola (T.95/5)	Kullarının günahlarını örten Allah'ın bağışına kavuşsun.
Yâ Rab neheng-i rûhunu ğarık-i baħr-ı raħmet kıl (T.97/5)	Ya Rab, ruh timsahını rahmet denizine boğ.
Ğaķ anı mazħar-ı Ğufrân ede (T.84/4)	Allah, onu bağışlanmaya layık etsin.
rûh-ı revânına raħmet ola (T.100/4)	Ruhuna rahmet olsun.
Ğudâ cürmün 'afv ede (T.102/3)	Allah, günahını bağışlasın.
Ğaķ nokşân u taķşîrâtını 'afv ile tetmîm ede (Y.104/4)	Allah, noksanlarını ve kusurlarını bağışlayarak tamamlasın.
Mazħar-ı 'afv-ı luţf-ı Rabb-i Kerîm (T.105/3)	En büyük kerem sahibi Allah'ın kerem affına nail (olsun).
Ğazret-i Ğaķ luţfile ğünâhın mağfûr ede (T.106/3)	Allah, keremiyle günahını bağışlasın.
anı raħmetiniñ deryâsı ğarık ede (T.106/3)	(Allah) onu rahmet denize boğsun.
Umarız cürm ü ğünehin âmiriş eyleye (T.109/5)	Umarız ki (Allah) suç ve günahlarını bağışlar.
Mevlâ rûhın lücce-i raħmetine ğarık ede (T.109/5)	Mevla, ruhunu rahmet denizine boğsun.
Yâ İlâhî cürmünü 'afv eyle (T.119/5)	Ya Rab, günahını bağışla.
Raħmet ü ğufrânıñ mazħarı olsun (T.	(Allah'ın) rahmet ve affına erişsin.
Yâ Müste'an 'inâyetler edip cürm ü taķşîrâtını mağfûr kıl (T.124/3)	Kendinden yardım dilenilen en büyük güç sahibi Allah, lütuf edip günahlarını ve kusurlarını bağışlasın.

İlâhî hil'at-ı 'afva anı şâyân eyle (T. 125/5)	Ya Rab, onu af kaftanına layık et.
hulle-i mağfîret ü raḥmetiñe sezâ ola (T.125/5)	Rahmet ve merhamet hullesine layık olsun.
Ḥazret-i Ḥaḳ cümle-i taḳşîrâtın 'afv ede (T. 127/5)	Hız. Allah, bütün günahlarını bağışlasın.
müstağrak-ı deryâ-yı kerem 'uḳbâda ola (T.127/5)	Ahirette lütuf denizine boğulsun.
Ḥudâ cürm ü günâhını 'afv ede (T.135/5)	Allah, günahını bağışlasın.
Cenâb-ı Ḥudây cürmünü 'afv ede (T.136/3)	Allah, günahını bağışlasın.
Mevlâ günâh [u] cürmünü 'afv ede (T.142/4)	Allah, günahını bağışlasın.
Yâ Sübhân dârü-yı 'afvîñla rûḥu şifâ-yâb ola (T.150/5)	Ya Allah, bağışlama ilacınla ruhuna şifa ver.
Yâ Sübhân raḥmet-i Ḥaḳka rûḥu sezâ ola (T.158/59)	Ya Allah, ruhu Allah'ın rahmetine layık olsun.
rûḥ-ı revânına raḥmet ola (T.100/4)	Ruhuna rahmet olsun.
Mevlâ günâh u cürmünü mağfûr eylesin (T.164/9)	Allah günahını bağışlasın.
Rûḥu mazhar-ı luṭf-ı ḥudâvend-i Raḥîm olsun (T.164/9)	Ruhu, Rahim olan padişahın lütfuna erişsin.
İlâhî cürm ü günâhın yarlığa (T.166/5)	Ya Rab, günahını bağışlasın.
murğ-ı cânı raḥmet-i Ḥaḳ bâğına lâyıḳ olsun (T.172/3)	Can kuşu, Allah'ın rahmet bahçesine layık olsun.
'uḳbâda ğarıḳ-i raḥmet ola (T.173/3)	Ahirette rahmete boğulsun.
'Arûşî-i vişâl-i raḥmetiñe anı şâyân kıll (T.184/4)	Rahmetin kavuşma gelinliğine layık olsun.
Simât-ı raḥmete şâyeste olsun (T.193/4)	Rahmet sofrasına layık olsun.
Ḥudâyâ rûḥunu zülâl-ı mâ-ı raḥmetle ḳandır (T.235/7)	Ya Rab, ruhunu rahmet suyunun lezzetine kandır.
Yâ Rab rûḥunu hulle-i ğufrâna şâyân eyle (T.259/4)	Ya Rab, ruhunu merhamet hullesine layık et.
Lu'lu' ü mercân-ı raḥmet [zîb] ü ziveri ola (T.259/4)	Rahmet mercanı ve incisi süsü olsun.

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'ndaki ölüme düşürülen tarihlerde rahmet talep edilen ifadelerde çeşitli benzetmelerden istifade edildiği görülür. "Deryâ-yı raḥmet", "muḥîṭ-i raḥmet", lücce-i raḥmet, baḥr-ı ğufrân", "muḥîṭ-i mağfîret" ve "deryâ-yı kerem" tamlamalarında Allah'ın rahmeti; büyüklüğü bakımından denize benzetilmiştir. Bu benzetmelerde deniz; "deryâ", "muḥîṭ-", "lücce" ve "baḥr" kelimeleri ile karşılanmıştır. "Zîver ü zîb-i ğufrân", "'arûşî-i vişâl-i raḥmet", "lu'lu' ü mercân-ı raḥmet" tamlamalarında ise rahmet; süse, gelinliğe, mercana ve inciye benzetilmiştir. Ayrıca rahmet; "hil'at-ı 'afv"tır, "hulle-i mağfîret ü raḥmet"tir, "hulle-i ğufrân"dır. Bu ifadelerde rahmet, kaftan ve cennet elbisesine benzetilir. Rahmet; kişiyi bir kaftan gibi koruyup kuşatır. Ayrıca rahmet; "dârü-yı 'afv"tır, şifa veren ilaçtır. "Simât-ı raḥmet"tir; sofradır, ziyafettir. "Zülâl-ı mâ-ı raḥmet"tir; tatlıdır, lezzetlidir. Hanyalı Nûrî Osmân bu tarihlerinde rahmeti, sanatkârâne bir üslupla benzetmelerden yararlanarak talep etmiştir.

Rahmetin talep edildiği bu mısralarda Allah'a "Rabb-i Müste'ân", "Sübhân", "Rabb-i Qadir", "Hudâ", "Gaffâr", "Hudâ", "Mevlâ-yı Rahîm", "Hâzret-i Rabb-i Şekûr", "Hâzret-i Rabbü'l-Gâfur", "Rabb-i Kerîm", "Cenâb-ı Hudây", "Raḥîm" ve "Raḥmân" isimleri ile hitap edilir. Allah'ın rahmet sıfatını karşılayan bu isimler, bağlama uygun olarak tercih edilmiştir.

3.3. Şefaât Talebi

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'nda ölüme düşürülen tarihlerin dua ve temenni beyitlerinde ölen kişi için şefaât talep edilmektedir. Şefaât; "şefî'i ol-", "şefâ'at et-", "şâfi'i ol-" eylemleri ile karşılanmıştır. Şefaât, aşağıdaki ifadelerle talep edilmiştir.

Tablo 6. *Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı*'nda Ölüme Düşürülen Tarihlerde Şefaât Talebi

Rüz-ı maḥşerde anûn şefî'i Muştafâ olsun (T.51/4)	Kıyamet gününde onun yardımcısı Hz. Muhammed olsun.
Şefî'i Muştafâ vü yâri Kur'ân-ı Kerîm olsun (T.96/4)	Yardımcısı Hz. Muhammed, dostu Kur'ân-ı Kerîm olsun.
sultân-ı rüsül cürmü 'afvına şefâ'at ede (T.122/4)	Resullerin sultanı olan Hz. Muhammed, günahlarının affı için şefaât etsin.
şâhib-'allâme şefâ'at eyle (T.142/4)	İlimlerin sahibi olan Hz. Muhammed, şefaât etsin.
Hudâyâ Muştafâ şâfi'i olsun (T.179/6)	Ya Rab, Hz. Muhammed şefaâtçisi olsun.
Resül-i Kibriyâ yevmü'l-kıyâm şâfi'i olsun (T.265/5)	Azamet sahibi Allah'ın resülü Hz. Muhammed, şefaâtçisi olsun.
Yâ Rabbî Fâtıma Zehrâyı Zibâyâ şefî' kıl (T.239/5)	Ya Rab, (Fatıma Ziba'ya) Zehra'yı şefaâtçi eyle.

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'nda ölüme düşürülen tarihlerin dua ve temenni beyitlerinde ölen kişiler için Hz. Muhammed'in şefaati talep edilir. Bu temennilerde Hz. Muhammed; "Muştafâ", "sultân-ı rüsül", "şâhib-'allâme" ve "Resül-i Kibriyâ" isimleri ile anılır. Hz. Muhammed; "rüz-ı maḥşer" ve "yevmü'l-kıyâm" da ümmetinin yardımcısıdır. Günahların affı için şefaatte bulunandır.

Şefaât talep edilen diğer bir kimse ise Hz. Fatıma'dır. Kadınların ölümü üzerine düşürülen tarihlerde Hz. Fatıma'nın şefaati istenir. Bu tarihlerde Hz. Fatıma; "Betül Fâtıma" (T.16/1) ve "Fâtıma Zehrâ" (T.239/5) adlarıyla zikredilir. Hz. Fatıma; "bir hadiste cennetteki en faziletli dört kadından biri diye tanıtıldığı için 'cennet hatunu', kıyamette kendisinden şefaât beklendiği için 'kıyamet hatunu' ve 'seyyidetü'n-nisa' ünvanlarıyla anılmaktadır." (Uzun, 1995, s. 223).

Ölüme düşürülen tarihlerdeki dua ve temenni mısralarında kabir hayatı ile ilgili temenniler de mevcuttur. Bu mısralarda kabir; "kabr", "daḥme" ve "hâk" kelimeleri ile karşılanmıştır. "Kabr-i şeref-pirâsı daḥme-i nûr ola" (T.107/3), "İlâhî kabrin daḥme-i nûr eyle" (T.112/3), "kabri nûr ile toplu o cây-ı me'men olsun" (T.186/4), "Hudâyâ kabrini pür-nûr, cürmünü maḡfûr eyle" (T.225/6) ifadelerinde kabrin nurla dolması talep edilir. Kabrin nurla dolması; kabrin aydınlanması, ferah ve huzur mekânı olması demektir. "Hâkî ruh [ü] reyḥân ile tola" (T.196/4) ifadesinde kabrin hoş kokması dlenir. "Yâ Rab maḥall-i medfeni ravza-ı Firdevs ola" (T.54/4) cümlesinde kabrin cennet bahçelerinden bir bahçe olması arzulanır.

Sonuç

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'nda tarih manzumelerinde ölüm hadisesine geniş ölçüde yer verilmiştir. Bu manzumelerde ölüm, muhtelif şekillerde sanatkârâne bir dille ifade edilmiştir. *Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı*'nda ölüme düşürülen tarihlerdeki ölümle ilgili kullanılan ifadelerden yola çıkılarak "ölüm" söz varlığı tespit edilmiştir. Ölümle ilgili söz varlığı vasıtasıyla şairin ölüm telakkisi değerlendirilmiştir. Şair için ölüm bu dünyayı terk etmek; ahirete, cennete gitmektir. Allah'a ve Hz. Muhammed'e kavuşmaktır. Semaya yükselmek, sonsuz hayata uçmaktır. Cennetin ferah ve huzur ikliminde ebedi bir yaşama başlamaktır. Beden kafesinden kurtulmak, ten varlığını yok etmektir. Vakti gelince mutlaka vuku bulacak hadisedir. Ölüm, bir son değildir. Ten varlığını yok ederek ruh kuşu ile edebî bir âlemde yaşamaya devam etmektir. Tüm canlıların başına gelecek olan kaderdir. Bu tarihlerdeki dua ve temenni ifadelerinde ölen kişi için cennet, rahmet ve şefaata talep edilmektedir. Cennetle ilgili zengin bir söz varlığından istifade eden şair; Allah'ın rahmeti, Hz. Muhammed'in ve Hz. Fatıma'nın şefaati sayesinde ölen kişilerin cennet ehli ile ebedi bir yaşam sürmesini niyaz eder. Şairin ölüm algısı terk edilecek ve varılacak yer olmak üzere iki mekan tasvirini ortaya koyar. Vazgeçilen yer olan dünya, menfi; gidilecek yer olan cennet, müspet sıfatlarla zikredilir. Dünya fânî, cennet ebedîdir. Dünya; aldatıcıdır, vefasızdır, alçaktır, mihnet yeri ve kesret âlemidir. Cennet ise safa bahçesi, yücelik ülkesi ve baharistandır. Şairin ölümü bir son olarak görmemesi, ölümü kabullenmesi, ölümden korkmaması ve ölüme hiçbir zaman olumsuz manalar yüklememesi sûfî nazariyenin tezahürüdür. Sûfî bir şair olan Hanyalı Nûrî Osmân, ölüme tasavvuf öğretilerinin nazarı ile bakmıştır.

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'nda ölüme düşürülen tarihlerde mersiyelerde olduğu gibi genç yaşta ölümlere duyulan yas görülmektedir. Buradaki yas ölümden mütevellid bir yakınma ve şikâyet değildir. Dünyadan murat almamanın ve ayrılığın üzüntüsüdür. Yas bildiren mısralarda gençler; güzellikleri, gençlikleri ve günahsızlıkları ile övülür. Muhtelif benzetmelerle tasvir edilir. Hanyalı Nûrî Osmân'ın ölüm konulu tarih manzumelerinde gençlerin dışında devlet adamlarının, tasavvuf erbabının, çeşitli mesleklere mensup kadın ve erkeklerin de övüldüğü görülmektedir. Bu övgüler mersiyeler ve tezkirelerle benzer özellikler taşır. Devlet adamları; kahramanlık, zeka, takva ve ilim sahibi olmanın yanı sıra güzel ahlakları ile methedilmiştir. Tasavvuf erbabı; yol göstericiliği, vefası, ilmi, edep sahibi olmaları ve tasavvuf adabına bağlılığı ile övülür. Şair, sanatçı, ilim adamları ve muhtelif meslek mensupları mesleklerini çağrıştıracak ifadelerle övülmüştür. Nağme-seralar; bülbül seslidir. Andeliptir. Tutidir. Şairler; şirin dillidir. Hafızlar; ışıktır, minberi süsleyen bülbüldür. Mesleki övgünün yanında bu kişilerin ölümü de meslekleri çağrıştıracak şekildedir. Erkekler güzel ahlakları, kahramanlıkları, cömert yaratılışları ve takva sahibi olmaları bakımından methedilmiştir. Kadınlar ise iffetli ve haya sahibi olmalarının yanı sıra güzellikleri ile de övülmüştür. *Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı*'nda şahısların ölümüne düşürülen bu tarihlerde biyografik bilgilerin fazla oluşu ve övgülere yer verilmesi şairin tezkireci olmasından kaynaklanmaktadır.

Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'ndaki ölüm hadisesine düşürülen tarihlerdeki ölüm söz varlığı ışığında muhteva; ölüm telakkisi, dünya ve ahirete bakış, sûfnin yası, övgü, dua ve temenniler başlıkları altında incelenmiştir. Bu başlıklar vasıtasıyla *Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı*'ndaki ölüm hadisesine düşürülen tarihlerde ortaya koyulan ölüm algısı; ölüm bağlamında ele alınan dünya, ahiret, cennet, rahmet, şefaata mevzuları ve yaratılış felsefesi tespit edilmiştir.

Kaynakça

Abalı, İ. (2020). *Ölümü Evcilleştirmek: Türk Halk Kültüründe Ölüm Temelli Mizah*. İstanbul: Hiperyayın.

- Açar, Z. (2021). *Klasik Türk Şiirinde Zahiri ve Batini Mitoslar*. Çorum: Kut Yayınları.
- Arslan, A. (2018). Genç Ölümü Üzerine Yakılmış Ağıtlar. *Uçmağa Varmak Kitabı* (Ed. Emine Gürsoy Naskali, Gülden Sağol Yüksekaya). İstanbul: Kitabevi.
- Aydın, A. (2009). "*Hanyalı Nûrî Osmân ve Divânı*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Aydın, A. (2013). Asude Bahar Ülkesine Yolculuk Olan Ölümün Şair Biyografilerinde İfade Edilmesi, *Turkish Studies*, (8), 161-188.
- Ayvazoğlu, B. (2020). *Güller Kitabı*. İstanbul: Kapı Yayınları (16. Basım).
- Boratav, P. N. (2015). *100 Soruda Türk Folkloru*. Ankara: BilgeSu.
- Canım, R. (2009). Klasik Türk Edebiyatında Tarih Düşürme Sanatı ve Bir Ebced Ustası: Adanalı Sürûrî. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 105-120.
- Cebeci, L. (2009). Selsebil. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 36, s. 447-448). İstanbul: TDV. Yayınları.
- Ceylan, Ö. (2015). *Kuşlar Dîvânı Osmanlı Şiir Kuşları*. İstanbul: Kapı Yayınları (4. Basım).
- Çağbayır, Y. (2017). *Ötüken Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Çelik, İ. (2009). Türk Tasavvuf Düşüncesinde "Ölüm", A. Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 40, 161-188.
- Demirel, Ş. (2008). Antepli Aynî Divanı'ndaki Tarih Manzumeleri Üzerine Bir İnceleme. *Turkish Studies*, 3(4), 372-398.
- Dilçin, C. (2004). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları (7. Baskı).
- Ertürk, M. (1997). Havz-ı Kevser. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 16, s. 546- 549). İstanbul: TDV. Yayınları.
- Genç, İ. (2018). Ölümüne Karşı Tavrı Almanın Estetiği. *Uçmağa Varmak Kitabı* (Ed. Emine Gürsoy Naskali, Gülden Sağol Yüksekaya). İstanbul: Kitabevi (2. Baskı).
- İsen, M. (1994). *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- İsen, M. (2010). *Tezkireden Biyografiye*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Kandemir, M. Y. (1989). Ahmed b. Hanbel. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 2, s. 75-80). İstanbul: TDV. Yayınları
- Kandemir, M. Y. (1995). Fâtıma. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 12, s. 219-223). İstanbul: TDV. Yayınları
- Karabey, T. (2011). Tarih Düşürme. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 40, s. 80-82). İstanbul: TDV. Yayınları.
- Kaya, A.B. - vd. (2019). *Klasik Türk Edebiyatı Temel Bilgiler*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Kemikli, B. (2021). *Sufî, Aşk ve Ölüm*. İstanbul: Kitabevi.
- Kılıç, F. (1998). XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kur'an-ı Kerim Meâli*. (2004). (haz. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı (6. Baskı).
- Kurtoğlu, Orhan. (2019). *Nuri Osman Hanyavi Tezkire-i Şu'arâ-yı Cezîre-yi Girid*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Onay, A. T. (2023). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı* (haz. Cemal Kurnaz). İstanbul: Bilge Kültür-Sanat.
- Ögel, B. (2001). *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Sayar, K. (2022). *Ruhun Bilgeliği, Bilgeliğin Ruhu; Sufi Psikolojisi*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Şimşek, S. (2014). *Dünden Bugüne Girit'te Türk Tasavvuf Kültürü*. İstanbul: Doğu Kitabevi Yayınları.
- Tavukçu, O. K. (2018). Türk Edebiyatında Ölüm Şiirlerinin Üslup Özellikleri. *Uçmağa Varmak Kitabı* (Ed. Emine Gürsoy Naskali, Gülden Sağol Yüksekaya). İstanbul: Kitabevi (2. Baskı).
- TDK *Türkçe Sözlük*. (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Tokyürek, H. (2009). Eski Uygur Türkçesinde "Ölüm" Kavramı ile İlgili İfadeler, *Bilig, Yaz* (50), 169- 198.
- Tulum, M. (2023). *Arapça ve Farsçadan Osmanlı Türkçesine Alıntılar Sözlüğü*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Tuna, O.N. (1957). Kök Türk Yazıtlarında 'Ölüm' Kavramı ile İlgili Kelimeler ve 'kergek bol-' Deyimi İzahı. VIII. *Türk Dil Kurultayının Okunan Bilimsel Bildiriler*. 131-148.
- Uludağ, S. (1994). Devir. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 9, s. 231-232). İstanbul: TDV. Yayınları.
- Uludağ, S. (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Uzun, M. İ. (1995). Fâtıma. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (C. 12, s. 223-224). İstanbul: TDV. Yayınları.